

Николай РАДИСТ

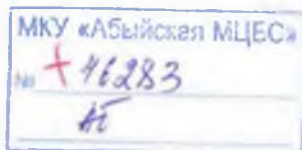

**БАЙАНАЙДААХ БУЛЧУТ -
СЭМЭНЧИК**

2009 с.

Николай РАДИСТ

**БАЙАНАЙДААХ БУЛЧУТ -
СЭМЭНЧИК**

2009 с.
Үрүг Хайа

УДК 894.387 - 1 Слепцов-Радист
ББК 84(2 Рос=Як) - 44
С 47

Слепцов Николай Семенович - Радист.
С 47 Байанайдаах булчут - Сэмэнчик: кэпсээннэр /
Радист. Үрүн Хайа
“Хотугу кыым” хаһыат редакцията, 2009. -55с.: ил.

Өблөргө аналлаах кэпсээннэр

Кинигэ “Хотугу кыым” хаһыат редакциятын компью-
тернай сыаар таһылынна, бэчээттэннэ.
Танан онордо А.С.Заровняева.
Уруһуйдары бэлэмнээтэ худуһунньук Т.И.Макарова.

Кириитэ

Николай Семенович Слепцов - Радист 1933 сыллаахха ыам ыйын мангнайгы күнүгэр Абый улуунун Крест-Майыар сэлиэн-нээтигэр төрөөбүтэ.

Абата, Слепцов Семен Николаевич, Муома улуунуттан төрүттээх. 28-с саастаабыр Майыар кыһын Слепцова Мария Васильевнаны кэргэн ылбыта уонна Майыар нэһилиэгин "Молотов" аатынан холкуоска чилиэнинэн киирэр. Идэтийбит түүлээхсит, балыксыт. Мария Васильевна кыһынын солбуллубат масчыт, сайынын отчут этэ.

Кыра Коля оҕо сааһа төһө да кыһалҕалаах сылларга түбэстэр, мээчиктиир мэник саастара бэрт түргэнник ааспыттара. Ол да иһин "тэйиэккэлиир түү мээчик кэриэтэ, тиэргэним иһиттэн тэйбитин ыраатта - оҕо саас" диэн "Оҕо саас" хоһоонугар соһуйбутуу этэн аһарбыттаах. Оскуолатаабы сыллара умнуллубакка, кинини олох кэрэтигэр куруук умсулҕаннаахтык ыныра тураллар. Ол да иһин оҕо сааһыгар үгүс хоһооннорун анаатаба.

Майыар алын сүһүөх оскуолатын кэнниттэн Дружина орто оскуолатыгар алтыс кылааһы бүтэрээт, икки сыл "Молотов" холкуоска производствоҕа үлэлээбитэ. Кэлин үөрэнэн, сэттис кылааһы бүтэрбит сылыгар, 1953 сыллаахха, сааскы хомуурга Советскай Армияҕа ыгырыллыбыта. Сулууспатын артиллерийскай чааска саҕалаабыта. Старшай сержант званиелаах, пом-взвод командирынан сулууспатын түмүктээн, 1955 сыллаахха күһүн сэтинньи ыйыгар дойдутугар эргиллибитэ. Кэлээт, алта ыйдаах ралистар куурустарын үөрэнэн бүтэрэн, Кэбэргэнэ бөлүөлөгэр үлэлээбитэ. Кэлин почта отделенияга арыллан, икки сыл начальнигынан, онтон монтер разрядын үрдэтэн, техникинэн, уолсайа сибээскэ 33 сыл үлэлээбитэ. 1988 сыллаахха бо-чуттаах сынныалангга тахсыбыта.

Айар үлэтин 1960 сыллаахха аан мангнай аабааччыга (олохто-

ох хаһыат Усть - Нераба көспүтүн кэннэ) "Аата кытта алдыаппыттаах" диэн көр-күлүү кэпсээнинэн, кэлин хоһоннору бэчээттэтэн биллибитэ. Кипи кыра эрдэбиттэн ордук поэзияба сөбүлээн холонон көрөрө.

Элбэх сыллаах чуумпуруу кэнниттэн, сэдэхтик да буоллар республика сорох бэчээтигэр, ордук олохтоох "Хотугу кыым" хаһыакка элэннээт, "Бар дьоммор" диэн дьобус хоһооннорун хомуурунньуга тахсыбыта. 1994 сыллаахха Саха Республикатын суруйааччыларын союһун чилиэнинэн ылыллыбыта. Кэлин бэчээттэммит 100-тэн тахса хоһооно, көр-күлүү кэпсээन्नэрэ аабааччыга төһө да тийэр курдуктарын иһин, айбыт бөдөҥ айымнылара - оҕолорго "Мэхээлэчээн сиэнэ Сэмэнчик", "Бүттэх" хоһоонунан кэпсээн, ахтыылар, быстах кэпсээन्नэр соботох үп - харчы суоһуттан аабааччыларга кыайан тийбэттэригтэн автор хомойуон хомойор.

Аабааччыга суох суруйааччы суох, ол эрэри хомой тыллаах хоһоонньуттан, көр - күлүү кэпсээнньитигтэн кэлэр өттүгэр кэрэхсэбиллээх айымныыны кэтэһэбит.

Олобун устата аар тайбатыттан арахсыбакка сүүрэр атахтаагы сүкпүт, көмүс хатырыктаагы күндүлэнпит байанайдаах булчут аҕам - Слепцов Семен Николаевич (Сэмэнчик) сырдык кэриҕигэр өлбөөдүйбэт өйдөбүлүнэн аныбын.

Автор.

Улуу булт

Сэмэнчик аҕата биirdэ: "Бүгүн сололоммучча "Лууктуур" арыыга бара сылдыах, өрүспүт уолбут, үтүү сирэ тахсыбыта буолуо, эн таарыччы луугу ичигэстиэнг этэ", - диэн Сэмэнчиги үөртэ. Аҕатын

тыята чээгэстэнэн бэлэм турар эбит. Сэмэнчик ыксаан, онноофор чохороон сүгэтин умнан, тыы кэннигэр киирэн олоро биэрдэ.

Абата үгэһинэн Индигир эбэтин чуумуу ньуурун үрдүнэн силэйэ аа-дьуо тыаһа суох эрдэн истэ. Сэмэнчик уол эрдии салбахтара сүөгэй ытыгыныы хаалларар төгүрүк иилэрин, ол икки ардынан ортотунан араарар тыы тыыран иһэр дыураатын одуулуу, кэрэхсии көрө истэ. Көс курдук сири начаас уста эрдэн, арыларыгар кэллилэр. Абата сингнэ турар үрдүк дыаарлаах биэрэк санга уолан тахсыбыт кумах биэрэгэр тигистэ. "Отуун маһын бэлэмнээн баран миэхэ кэлээр. мин мантан чугас буолуом", - диэт, тыыгыттан да турбакка олорон абата сорулах биэрдэ.

Сэмэнчик уу ажалбыт кураанах мастарын тосторута үктээт, биир сиргэ чөмөхтөөт, абатыгар тэбиннэ.

Абата чугас илимин биэрэктэн баайан үтгэ сылдыар эбит. Сэмэнчик абатыгар тийиитэ биир тыылаах киһи абатыгар кэлэн тохтоото. Ол абатын атаһа Өлөксөй эбит. Бэркэ тириппит, ыксаабыт корүгнээбэ. Өлөксөй Сэмэнчик абатыгар чуо кэлэн этэр:

- Добоор, манна төһө өр буолабын? Оболоох эбиккин дии... Мин бу Силээннээх өрүс төрдүттэн иһэбин. Алларааттан оботун өлөттөрбүт дуу, сүтэрбит дуу тыатаабы бэркэ "айдааран" иһэр. Миигин утуппатаба икки хонно. Өрүс икки өттүгэр ыһытыы-ыһытыы сылдыар. Олох сүгүннүө суох чинчилээх. Ону дыонго тыллыы баран иһэбин.

Абата аахайбатах курдук:

- Ээ биһиги сотору төннөбүт, биир илими үтэн хаалларыам. Бэйэбит саата суох сылдыабыт ээ. Ама аһынар ини, - диэтэ.

Өлөксөй бараатын кытта хап-сабар илимнэрин үтэ охсон, луугу оттуу үргээн кыра тагас мөһөөччүккэ хаалаатылар. Хата, дыоммут тугу барытын умнан, Сэмэнчик чөмөхтөөбүт маһыгар тийэн, отуу оттон, лэппиэскэлээх чэйи набылыччы иһэ олордулар. Сэмэнчик тулуйбатах курдук:

- Оо, күөгүбүн ажалбытым буоллар күстэхтиэ эбиппин, - диир.

- Кырдык, күнэ да үчүгэйэ бэрт, набылыһан илиммитин да көрөн барыа этибит.

- Билигин тугу гына олоруохпутуй? Бардахпыт дии... Эн отуун уотун умуор да тийи! -диэт, аҕага хомуна охсон, чугас турар тытыгар барар. Сэмэнчик үөрүйэбинэн бөдөн уоттаах маһы уу кырытыгар быраҕаттыыр. Чохтоох кыра мастары тарҕата турдабына эмискэ үрдүгэр хатан хаһыы иһиллэр. Сэмэнчик соһуйан өрө көрө түспүтэ баара... Үрдүк дьаартан, хара тириини бырахпыттыы, Сэмэнчик үрдүгэр тэлээрэ көтөн иһэр эбит. Сэмэнчик:

- Аҕаа...! Аҕаа...! - диэн хатан хаһыыны түһэрэн, аҕатыгар ыстанна.

- Оо... оҕобун... оҕобун... оҕобун! - диэн ааттыын хаһыылаах Сэмэнчик аҕата тэнкэ халын тыа маһа хатылаан этэр хаһыытын түһэрэн, хайыы үйэ унга илиитигэр укулаат тимиртэн онгоһуллубут уһун быһабын кытаанахтык ыга тутан, күн уотугар килбэчитэ далбаатанан, оҕотугар утары сүүрэн иһэрэ. Сэмэнчиги харбаан ылаат, ханас оттүгэр хаайа тутан, тохтуу биэрдэ. Били үс суол ыксаллаах араас хаһыылар үрдүһэн ханна эрэ көтө охсон, уу-чуумпу сатыылаата. Туох да буолбатабын курдук от-мас хамсаан корбөккө, бэл Индигир эбэлэрэ тохтообуттуу, солко таҕаһын бүрүнэ тардан, угуйа сытардыы көстөрө. Кэлин, аҕата уоскуйа быһыытыһан, Сэмэнчиги аттыттан араарбакка батыһыннара сылдьан, уһун маһы икки өттүн уһуктуу кыста.

Отууларыгар тийибитгэрэ улуу кыыллара тыагааҕы оллоон маһын чоройон турар уһуктаах төбөтүгэр хабарҕатынан супту түһэн, түөрт аҕабын тэлэччи быраҕан, тэлгэнэ сытара. Ону Сэмэнчик аҕата тула хаама сылдьан били уһуктаах маһынан суптуруга анныылаата да "улуу кыыл" хамсаабата.

Аҕата набылыгар түһэн, хамсатыгар табах ууран тарда олорон:

- Оо, улуу кыыл өлүүтэ да модун..., баламат, анаардас оҕотун

иннигэр..., - диэн иһин түгэбэр сангара, сөбө көрө олордо. Салгыы оҕотугар туһаайан, - иһит, туохха барытыгар аймамат куолу, барыга буолуохтаабын курдук санахтааххын. Онон бу түбэлтэни оҕолорго, дьонго кэпсээн айманыма. Оттон тыаҕа сылдьар киһиэхэ араас быһылаан тахсыабын бэйэн көрдүҥ. Кырдык да, бүгүн биһиги туспутугар дьоллоох түгэн тосхойдо. Туһугар саатар саата суох сылдьарбыт баар... Чахчы да оноруубут биэрбэккэ, айбыт аанньалбыт арангаччылаатаҕа. Туох барыта оноһулар үтө төлөбүрдээх, бэриктээх буолуохтаах. Онон ити быһаабыт сирбитигэр аал уопиут отуутугар "бэрик" биэрдэхпитинэ сатанар. Ол эбэтэр хаан таһааран, тугу эмэ өлөрөн хаалларыах тустаахпыт. Хаһан да хайыахпытый, доҕоор?!

Арай эн ытын оҕотун Моойгоруҕу аҕалан бэрик биэрэбитигэр тийэбит. Мин хайаан да ыт оҕотун булан биэриэм, - диэтэ аҕата.

Сэмэнчик күүппэтэх өттүттэн этиллибит этиилэр хоруй тылы булларбакка сагата суох олортулар. Устунан аҕалаах уол тус туһунан санааҕа баттатан, соһуйуу, үөрүү көстүбэт кынаатыгар уйдаран, дьизэлэригэр кэллилэр. Туох да аймалҕана суох аҕалара хомуна охсон, икки киһилээх үс тыынан бары биэрэккэ киирдилэр. Сэмэнчик Моойторугун атаара барыста.

Ыллара киһи Дьөгүөр Сэмэнчиккэ чуо кэлэн, төбөтүн имэрийэ-имэрийэ этэр:

- Миэхэ эн ытын курдук ыт оҕото баар, быраата дуу, убайа дуу? Ийэлэрэ биир буоллахтара. Кэллэхпинэ оҕобор, эйиэхэ, ону бэлэhtiэм.

Сэмэнчик истибэтэх курдук сагата суох Моойторугун одуулуу биэрэк үрдүгэр туран хаалбыта. Оттон ыта Моойторук ыйылыны-ыйылыны үөрэр сагата кулгаабыттан сүппэккэ өргө диэри иһиллэ сылдыбыта.

Кэлин ыала Дьөгүөр эппигин толорон, кырдык да, Моойторук курдук ыты бэлэхтээн бэркэ үөрпүтэ.

Ол эрээри аҕата, "онгоһуллубут үтүө харда бэриктээх буолуохтаах" диэбитин Сэмэнчик тоҕо эрэ умнан биэрбэккэ өр саныы, мунчаара сылдыбыттаах.

Сутуруоха с., 2007 с.

Чохороон сүгэтэ быһаабыттаах

Биирдэ күһүн кыстык хаар халыгыгы илигинэ Сэмэнчик Индигир эбэтин унуоргу кытылыгар аҕата иитэн хаалларбыт куобах туһахтарынын көрүнэ барда.

Оччолорго сылгы кутуругунан хатыллан онгоһуллубут кылынан тэптэркэлээн иитэллэрэ. Үс мас төбөтүн холбуу баайан, куобах оробун ойбоһуттан тэйиэс ачаахтыы туруоран, үрдүгэр уһун маһы эндирдии бырабан, анал онгоһуулаах элбэрээк маска ол уһун мас төбөтүн таннары баттаан, кыл туһахтарынын куобах оробор төгүрүтэн баайаллара. Куобах оробунан сүүрэн иһэн туһабы кэтэн барытыгар, били элбэрээк мастара төлө баран, ачаахха ууруллубут уһун мас ыарахан төрүт өттө таннары баттаан куобабы өрө көтөҕөн таһаарара. Куобах муомахтанан тута өлөр. Өрө ыйанан турар буолан өлүгүн көтөрсүүрэр сиэбэт. Маннык тэптэркэлээн бултааһыны боробулуоха туһах туттулуор диэри булчуттар туһаммыттара. Ол эрээри кыра киһиэхэ Сэмэнчиккэ наһаа эрэйдээҕэ, игнибит да куобабы араарыы, хаттаан иитии тымныыга ордук күчүмэҕэйэ. Сэмэнчик туһахтарынын кэрийэн, үһүс туһабар куобах игнэн, ыйанан турарыгар тийбитэ. Үгэһинэн балтырык маһын сэрэнэн түһэрэн, бэрт өр букунаһан, кылын саңаны уларытан ииттэ. Өлөрбүт куобабын туспа кылгас быанан атахтарыгтан баайан, санныгар саалыы сүгэн, салгыы туһахтарынын көрүнэ барда.

Тэнкэ тыа саҕата бүтэн, дэхси алыы кырыытынан истэбинэ, киниттэн тэйиэс ыттаабар быдан улахан, кугас өгнөөх кыыл, Сэмэнчиги эмискэ көрөн, төхтүү биэрдэ. Сэмэнчик да бэркэ дыктиргии, дыксинэ корон, таалан турда. Сэмэнчик кыбына сылдыар чохоро-

он сүгэтин илиитигэр ылан, куотар санаанан быһа дьиэлиир суолунан бэрт суһаллык хааман истэ. Кыыл кинини кимин билиэхтии тохтуу-тохтуу багыһар.

Сэмэнчик, булчут булчута өтөн, бөрө буоларын, сүгүнүнэн арахсыа суоҕун биллэ. Онон куотарга сорунна. Бөрөтө да хаалыах чинчитэ суох, суолун сыгырбалаан киниттэн бу буолан кыйдаһан иһэр. Сэмэнчик сүүрүү былаастаан кэнниин да хайыһан корбөккө истэ. Төһө да сылбырбатык эрийэ-буруйа сүүрбүтүн иһин, аны бөрөтө кини суолун быһа көтөр идэлэннэ. Сэмэнчиги бу сур бөрөттөн быһаан ылыахтыы, өссө да кыһынгы көмнөхтөрүн ситэ бүрүнэ илик кытыл намчы талахтара лабааларын хамсаган, бөрө барар суолун бүөлүүр курдуктара. Бөрө туохтан да ингнибэккэ эмнэбэн иһэр куобаҕын хайа тардан ылыахтыы харса суоҕар түһэн, тилэх багтаһа сүүрэн истэ. Сэмэнчик куотар эрэ туһуттан туох баар күүһүнэн иннин хоту сүүрэн иһэн, Индигир эбэтин үрдүк биэрэгэр кэлэн аннылла түстэ. Сэмэнчик толкуйдуу тура да түслөккэ үргүлдүу аллараа ыстанна. Хата, дьолго тибии тибэн, хаара халын эбит. Сэмэнчик аллараа тиэрэ гаһылла түстэ. Бөрө да туран хаалбата, оччо мүччүргэннээх сырыылары сылдыбыга сыттаҕа! Дэлэбэ да өбүгэлэрбит сөҕөн "Бөрөнү атаҕа аһатар" диэхтэрэ дуо?! Бөрө, нэтээги курдук тэлээрэн, Сэмэнчик үрдүгэр саба түстэ. Онтон, ыйылыыр курдук сангараат, туора ыстанна, ыраас хаарга умса түһэн, сытынан кэбистэ.

Сэмэнчик батары түспүт халын хаарыттан ороноот, көрө биэрбитэ, боротө киниэхэ эрэ кыһаныа суохтук утуйардыы хараҕын бытааннык симэн нухарыйан барбыта.

Сэмэнчик туох буолбутун ситэ өйдөөбөккө, бэркэ сэрэнэн оронон турбута. Тута сылдыар чохороон сүгэтэ халын хаарга билигин да ыраастаммакка уктуун кытта хаан буолбутун көрөн дьиктиргээтэ. Бу да сырыыга улуу булчут сиэнэ Сэмэнчик хара тыата харыстаабытын, Индигир эбэтин үрдүк биэрэгэ эмиэ оруһүйбүтүн биллэ.

Оо, туох барыга өлөр-быстар чааһа кэлэрэ дөбөнгүн эриэхсит!
Бэл аар-тайҕа аатырбыт кыыллара, биир ыстаныынан тыыннара
быстара, кырдык да, сөбүмэр дьулаан эбит!

Сэмэнчик аҕатынаан сылдьан аарыма тыатааҕы эмиэ сыыртан
ыстанан, оллоон маһыгар хабарҕатынан дьолө түһэн өлбүтүн
өйдөөтө. Беретө эмиэ, Сэмэнчик өрө аспыт чохороон сүгэтин сы-
тыы биитин үрдүгэр түөһүн тылынан супту түһэн, хаана баран, ити
хаар үрдүгэр умса түһэн сыттаҕа.

Сэмэнчик хааны кытта булкуспут хаардаах таһаһын тэбэнэ-тэ-
бэнэ дьиэлээн истэ.

Дьиэтигэр кирибитэ эбэтэ соҕотох эбит. Сэмэнчиги көрөн бэр-
кэ соһуйда, аймаһа.

Хата Сэмэнчик бэрт холкутук быһааран кэпсиир киһи буолла...
Эбэтэ көмүлүөк оһоҕун күөдүгэ, тарыйа, сэбирдэх табаҕыттан аал
уогун аһата, санга таһаарбакка ботугуруу, барҕа тыа иччитигэр мах-
тана олорбута.

Кулун тутар 3 күнэ, 2007 с.

Маннайгы булт

Сэмэнчик сэттэтэ. Аҕатын кытта чугаһынан төрүүт көрсөр, ба-
лыктаһар сүүрбүт-көппүт сытыы уолчаан эгэ.

Индигир эбэлэрин туруору, үрдүк сыырын үрдүгэр турар Кириэс-
Майыар бөһүөлөктэрин анныгар маннайгы улахан чүөмпө буолан,
олохтоохтор бары күргүөмүнэн киирэн, күһүн ахсын муус аннынан
туорастаан балыктыыллара. Сэмэнчик ситимньит бэрдэ буолан
аҕатыгар көмөлөһөрө уонна бэйэтэ туспа ситиминэн түһэрэн
унуоргу кытылга сыанаанна буорабастанара.

Биирдэ аҕата от гизийэн хойутаан кэлэн, киэһэнэн илимнэрин
көрүнэ кирибиттэрэ. Төһө да хойутаан бүттээлэр, Сэмэнчик буо-
раҕаһын көрүнэ хаалбыта. Өлүү болдьохтоох, илиигэ бөбүүрө
тогмута таайдаҕа - ситимэ соллон, эбиитигэр икки сыанаан инни-

митин кыайан араарбакка ойбонтон хостоон таһааран, муус үрдүгэр субуяа гардан хаалларда. Дьиэтигэр арбы-сарбы кэлэн:

- Сарсын эрдэ баран көрүнүөм, тон он, мээнэ муус үрдүгэр эһэн, икки сыангааны хааллартаатым, - диэн Сэмэнчик эппитин "улахаттарбыт" улаханна уурбатылар, сэнээрэн гуоһулаһа да барбатылар.

Сарсырданан баайылла сытар бөһүөлөк ыттара маргыһа үрэллөрө хойдубута. Эрдэ турбут Сэмэнчик эбэтэ таһырдыаттан айманан киирэр:

- Угуор балык хаалбытын сии сылдыар ыты көрөн, бөһүөлөк ыттара айманнахтара сүрүн, - диэтэ. Сэмэнчик уутун быһынан ону истээт, оронугар олоро биэрдэ.

- Мин сыан ааннарбын сизтэхтэрэ, бэйи агаардаһар буолуохтаахпын, - диэт суһаллык таннан, хаһан да хаалларбат чохороон сүгэтин була охсон, таһырдыа ыстанар.

Уолан турар Индигир эбэтин, сүүрүү-сиэлии былаастаах туоруу охсон тийбитэ баара... били ыт диэбитэ саһыл буолан соһутта. Аны киниттэн бэрт чугас хаары кытта хаар, кырпа манан кырса үөһээкөтө ойуоккалыы сылдыар.

Сэмэнчик кинилэри хайдах тутан өлөрүүбүн билимипэ, балайда мунааран турда. Онтон чохороон сүгэтин хаарга хороччу анһаат, дыэтин диэки буут быстарынан тэбиннэ.

Оо, күнү билиэбиттэн күөлэһийэ оонньообут күөх кырыстаах төгүрүк ырааһыйа томторун үрдүк баарабай, туруору сыыра тэлгэһэ аанын тэлэйэ аспытгыы оботуттан оргууларын кистиин, тэбэр атабар тирэх була биэрбитини, Сэмэнчик сыыр үрдүгэр баар буолбутун бэйэтэ да билиминэ хаалла. Оннообор итэҕэйбэтэхти кэннин одуулаан ылла. Дыэтигэр киирэн:

- Аҕаа, аҕаа... саһыллаах кырса иннибиттэр, куотуохтара түргэнник баран аҕалыах, - диэн аҕатын үүйэ тутар.

- Ол ханна, туохха иннибиттэрий? - уолум туох буолла диэбитти, бэркэ муодаргыы көрө аҕата ыйытта.

- Бэҕэһэ эспит буорабастарбар бардыбыт, - диэн Сэмэнчик аҕатын өйүн-төйүн булларбатты ыксата турда.

- Тугу туойар киһи эбитин буолла... буорабаска буолан, эчи гуппуттара да дэлэйэ бэрт - саһыллаах, кырса! Оччо бултаан баран олоруохпут дуо?! Бардахпыт дии, - диэт аҕата хап-сабар танна охсон уолун иннигэр түһэн, таһырдыаны былдыаста. Үрдүк сыырдарын оҕолуу олорон ыла, халтырыйа түһэн, эбэлэрин ортолуну туораан иһэн, Сэмэнчик аҕата уолун буорабастарын таһыгар саһыллаах кырса төбөлөрүн хаарга умса анһа сылдыалларын чуолкайдык көрбүтэ. Сэмэнчик аҕата, кыраба кыһаммат, кыра сааһыттан кылааннаах түүлээби кыйдаһан кэлбит бэйэтэ (күүппэтэх өттүттэн буолан дуу...)

унгохтуун халыр баран, улаханлык долгуйбутун билиммитэ. Тийээ-эт бэркэ сэрэнэн оѳото хаалларбыт чохороон сүгэтинэн тонго сытар ситим буораѳас быатын хонноро, маннай саһылы, кэлин кырсаны ыттыы сизэгэн туган, хайылыктарын бүк баттаан өлөргөөтө уонна: "Оо... оѳом байанайа... Уруй - уруй", - диэн иһиллэр иһиллибэттик ботугураата. Оѳотун Сэмэнчик бэргэһэтин устан төбөтүн имэрийэ, Индигир эбэтип бодөн талахтаах кытылын корон турда. Сэмэнчик "Аѳам саһыллаах кырса суолларын көрө турдаѳа дуу" дии санаан, аѳатын хаста да хантайан кордо.

Сэмэнчик аѳата барѳа-хара тыата оѳотугар анаан бэлэхтээбит күндү булдугар хардаран, тылынан махталын кыайан эппэккэ, үөрүүтүтгэн таммах уу халыйан хараѳын симириктии долгуйан турарын Сэмэнчик уол билбэтэѳэ.

Кинилэр дээ холкуларыгар түһэн, суоллаан көрбүттэрэ, кытылы кэрийэ иһэн маннай кырса, өссө тонго илик сыангааны булан, быарын тоѳо гардан сизэбит, онтон буораѳастаах куртаѳы ыйыстыбыта. тонго сытар ситим быата ытыа дуо?!

Кэлин кэлбит саһыл бэлэм аска кэлэн "күннээбит" да. саһыл китэрэйэ манна кыайан туһалаабатах, эмиэ кырса курдук буораѳаһы ыйыстыбыт.

Уоллаах аѳа буораѳаска иннибит саһыллаах кырсаны санныларыгар эмнэбэн, күө-дьаа кэпсэтэ, күлэ - үөрэ көнө ньуурдаах күндү эбэлэрин туораан истилэр.

Буолумуна, киһи эрэ соһуйа үөрүөх, күүппэтэх өттүтгэн, булумнуу курдук бултааһын! Буолан баран бастакы булт - буораѳастан - саһыллаах кырса!

Куобах харабыллаах

Сэмэнчик күһүн, түүн сир тонгуута аѳатынаан балыктыы сылдыбыттаах.

Күннээѳи түбүктэн ордубакка кизһэ хойутаан утуйаллара. Утуйаары сытан аѳата:

- Ити чэйбит солобурбут, ону тоџон баран ууга баһан, оһох үрдүгэр ууран угуйаар, - диин сорудах биэрэр.

Сэмэнчик истигэн, түргэн туттунуулаах уол улгумнук сылаас чэйин тобоџун кытылга тоџо сүөкээт, ууну баһан таһсан, тимир оһох үрдүгэр уураат, утуйан хаалла.

Сарсыарда эрдэһит аџата:

- Аны куобахтарбыт харабыл буолбуттар дуу, сарсыарданан таһса сырыттаһпына балааккабыт утары куобах оһоро, ол билгин да оһорор дии, - диитэ. Сэмэнчик уугун быһынан соһуйа истэн көрөөрү ойон таһсар, көрбүтэ, кырдык, куобах. Сэмэнчик өр толкуйдуу барбата, отууттан оһоон маһы сулбу тардан ылан,

үөмэн тийдэ да куобагы төбөтүгэр саайбытынан барда, куобах оҕолуу ыҕаат чуумпурда, Сэмэнчик сүүрэн тийэн ылаары гыммыта куобаҕа хам тонгон хаалбыт.

- Аҕаа, аҕаа... кэл куобагы араарыс, - диэн аймана аҕатын ыңгырар.

- Эмиэ туох буоллубут?... - дии-дии күлэ-мичээрэ куобагы өрө тарда турар уолугар тийэр.

- Хайа, доҕоор, куобагыг наһаа өр олорон хам тонмут дуу?...Эмиэ дыкти, -диэн аҕата соһуйан ыйгытар. - Суох, мин... мин...бэбэхээ итии чэй тобоҕун тохпутум, ол үрдүгэр сылааһыгар кэлэн олорон үргүлдү тогмут дии.

- Бу бэрдин... Кырдык да... - аҕата куобах олоҕбут сиригэр чэй быыбарката ыһыллыбытын көрөн итэбэйдэ уонна уолугар тиксибит дыктиттэн, кини сытыы өйүгэр махтана, дуоһуяа үөрэ эмиэ уолун төбөтүн имэрийэ турда.

Оҕолоох эһэ

Үс толору биригээдэ оттуур Намы күөлүгэр сайын ахсын Сэмэнчик дьонунаан окко сылдыааччы. Биир сайын оҕолоох эһэ” арахсыбакка сылдыар сураҕа дьону - киһини аймаабыттаах.

“Отоннуургутугар тыаҕа ыраата барыман, сэрэнэ сылдыын! - диэн улахагтар оҕолору сэрэтэр этилэр. Ону баара, кэлбит-барбыт Сэмэнчик ол туһунан өйүгэр да оҕустарбакка, аҕатын хоһууҕа хаалларбыг хотуурун эмнэбэн иһэн, били хос- хос эһэтин Ыстапаан оҕонньор өтөбүн туһунан, биллэр биллибэт суол чэрэ баарынан баран истэ. Таарыччы үөһэ мэндиргэ үрдүгэр эриэхэли бараары, алаархай лабаалаах аарыма тиит мутугар хотуурун иилэ быраҕан, эбиитигэр кэтэ сылдыар суппуун болтуотун хотуур үөһэ ыйаан хаалларда.

Бэйэтэ, мэндиргэ үрдүнэн саҕа буһан эрэр эриэхэни ырбаахытын тэллэбэр симэ-симэ, эриэхэли сырытта.

"Сарсын кэлиэм" дии санаан, хотуурдаах болтуотун хаалларан дьизэлээтэ.

Киэһэнэн "Майыар тахсыытын диэки эһэ үөгүлүүрэ иһиллэр" диэн дьоно дьик-дьах буолан угуйдулар.

Сэмэнчик хотууру мээлэ хаалларбытыгар кыратык сэмэлэнэ сырытта.

Кырдык, хотууру түбэһиэх сиргэ хаалларыллыбат, киһиэхэ, сүөһүгэ да бэрт сэрэхтээх, дэннээбэ оччо буоллаба. Сэмэнчик буруй ылынан, бааһыналы хомуллубут ходуһа устун суһаллык хааман истэ. Били өтөбүн ааһан тыа сабатыгар тийиитэ тобо эрэ сэрэхэдийэ, куттана санаата: хойуу бөдөҥ мастаах хара тыа барыйар күлүгүтэн эбитэ дуу... Хаамарын бытаарта. Мэник бэйэтэ тула оттомноохтук көрүннэ. Били тиитин таһыттан, үрдүк ыарба быыһыттан кугастынгы өҥнөөх сэлээппэлээх киһи төбөтүгэр маарынныырдыы көстөр көстүбэт хамсыыр көбүс иһиттэн бүтэй кинсийэр, хардыгыныыр сана иһилиннэ да, аарыма тыатаабы бэйэтинэн киһилии туран кэллэ. Сэмэнчик соһуйан ыһытыыр да түгэнэ суох, эргиллээт, төттөрү тэбиннэ, кэнниттэн кинэрсийэр, өрө уһуугуур дириг эбирийэр тыын, соһоон оттоох ыарба талабы силийэ тэпсэ, аарыма кыыл кэннигэр саба бүрүйэ иһэрин хайыһан да корбөккө билэн, туох баар күүһүнэн сүүрэн иһэрэ, томтойон турар өтөх орготунан эндиэ сыыры түһэн истэбинэ, тыатаабы дьэ суостаахтык кыһыран хаһы боһөтүн түһэрдэ, төбөтүн көтөбөр көтөхпөт үөһэ - аллараа илгистэ, часкыйа хаалла. Сэмэнчик тэбэн сүүрбүт атабын энчирэппэккэ дьонугар кэлэн айдаан боһөтүн түһэрэр.

- Эһэ кыйдаата, бэйэтэ өтөххө орулуу часкыйа хаалла... - аҕата истэн ыксаата.

Дьыала куһаҕан, мээһэбэ оҕобун кыйдыа суохтааба.

- Дьөгүөр, бултаһан коруох, саатар үргүтүө эгитит буоллаба, - диэт эншиэт күүппэккэ, сүпсүлгэн үрдүгэр түстэ. Хата

МКУ «Абыҕскай МЦДС»
№ 46283
45

сүннүүхтээх эбиттэр. Сэмэнчик аҕата оҕотун "хаал" диин көрдө да, киһитэ буолуммата, кинитэ суох булбаттарын, хотуур ханна баарын ыйыабын өйдөтөн. хайаан да бардабына сатанарын эттэ.

Бэйэтэ кугтаммыта ааһан, булчут булчуга өтөн, саатар улуу булка сылдыһыпта саныаха да астыгын санаан, эрдийдэ. Кэлин аҕата сөбүлэһэн, тэйиэс ыраахтан сылдыһах буолан Сэмэнчик барыста.

Өтөхтөрүгэр тийиилэрэ тыатаабы кинэ - наара киирэн, киһи куйахата күүрүөх хаганнык часкыйа, кэлин өттө өрө, сирэйинэн умса баран, төбөтүн тоҕо эрэнэһиилэ өрө көтөҕө, киһи өйдүөхтөйдүөх буолбат айдаанын тарда сытара. Булчуттар тэйиэс, сааларын ытарга бэлэм тутан, чунгнаан көрөн турдулар. Эһэлэрэ тура соруммат, иннилэрин диэки бытааннык сабырыйан чугастан тийэһэн "Чэ" дэһээт ытан хабылыннардылар. Саалар тэнгэ эстэннэр, тыа баһын дуоратан, ыраах энсэ түстүлэр.

Уу чуумпу сатыылаата. Булчуттар, сааларын суһаллык ииттэ охсоот, иннилэрин диэки бардылар. Эһэлэрэ төбөтө кыа-хаанынан уста, уруккутун курук умса хоруйа сытар. Тийэһэннэр, өлбүтүн билэн, тардыалаан көрдүлэр да, эһэлэрин эргитэр кыахтара суох.

Сэмэнчик тутта сылдьар чохороон сүгэтинэн сирдийэлэри быһан, эһэлэрин илин өттүн истээктээн, икки илин атахтарын нэһиилэ хостоон таһааран, эргитэ уурдулар, хабарбатын хайа быһан, хаанын эбии тохтулар.

Сэмэнчик аны маннай эһэни көрбүт, хогуурун хаалларбыт сиригэр дьоннорун сирдээн аҕалла. Дьэ манна буолбут дохсун олонхо бухатыырдарыны охсуһуу - ириэнэх сири ибили, төн сири тобулу түһэн, тула от-мас испиискэ тымгыгыны үлтү кумаламмыт, хотуур да, болтуо да мэлигир. Хойуу мутуктаах аары-

ма тиит аллараа өтгө киһи уунан да тийибэт үрдүгүнэн хатырыктыын ньылбы хастаммыт.

Тииттэн тэйиэс, хас да сиринэн хотуурунан дьөлө анньыллыбыт эһэ оҕого сытара. Кэлин ыраах эһиллибит хотууру Сэмэнчик суппуун болтуотун "элээмэтин" эрэ булбуттара.

Дэ маннык саҕаламмыт бу дыкти түбэлтэ. Киэһэ борук - сорук буолуута бу суол элээмэтинэн били Сэмэнчик ыйаабыт болтуотун тыалтан хамсыы турарын көрөн, тыатаабы киһи диэтэбэ. Кыыһыран кэлэн саба түспүтэ-ыйанан турар хотуур төбөтүгэр ыгыһын тэһэ аспыт, кыыһыран, били болтуону тоҕо тардан түһэрэн хотууру ньылбы тардан ылан, алдыатаары онноманна эргитэ сылдьан, тула сүүрэ сылдьар мэник оҕотун хас да сиринэн эчэтэ охсон өлөрбүт, түүнү быһа айдааран уоскуйа сыттабына Сэмэнчик кэлбитигэр кыйдаабыт. Оо, уол оҕо онгоруута тардан, өтөх оннугар сааскы хаар уута олохсуйан хайа сүүрбүт дирин анхайыгар икки илин атахтарынан тэннэ батарыта түһэн, тостубут атахтарын кыайан ылыммакка "көлөттөн" хаалбытын, дэ бу кэлэн бултаатахтара. Оҕолоох эһэни өлөрөн, сүлэн, сыарҕалаах агынан кэлэн тизэйн ыллахпыт", - дэһэн үс эр бэрдэ күө-дьаа сэһэргэһэ истэхтэрэ.

Онтон кимтэн да ордук үөрбүт-коппүт Сэмэнчик уол этэ.

Буолумуна, маннык түбэлтэ олоххо бэрт дэнгэ, ону да байанайдаах булчукка биирдэ бэриллэрэ буолуо.

Тайах - аар тайба сүдү булда

Бөһүөлэктэн икки биэрэстэлээх тэйиэс турар Сыһыы тумула дэнэр көһүнэн уһун, ортотугар хойуу мастаах, кырыытын лээбэ-тигэр хойуутунан, бөдөһүнэн аатырбыт сугун отон үүнэр, үрдүк систээх тумул тыа барыйан турара. Тумулулар хойуутук үөскүүр, сылын ахсын көбүрөөбитэ биллибэт куобахтааба. Бу тумулга

маннайгы хаар түһүүтэ Сэмэнчиги аҕата багыһыннара сылдьан, куобахха туһах иитэрэ. Оччотооҕу тимир туһах тугтуллубата, өрүү кылынан сонос соҕус гына хатан (оро тэбэр) тэптэркэлээх гына иитэллэрэ. Ол аата үс мас төбөтүн холбуу баайан атах онгорон онно уһун маһы төрдө баһыйар гына эндирдии туора ууран төбөтүгэр түһаҕы баайа умсары тардан, төлө барар элбэрээккэ иилэн иитэллэрэ. Куобах иигиниэбинэ куобаҕы өрө ыйаан таһаарара, оччоҕо куобах дөбөҥнүк муомахтанан өлөр уонна туох да кини өлүгүн сиэбэт. Дьэ, ол куобах тэптэркэлэрин сиргэ хам тогмот гына өрө тардан, көннөрөн, сорох сытыйбыт кылларын уларытар соруктаах, Сэмэнчик бүгүн ол Сыһыы тумулун кэрийэ хаама сылдьара. Куруук хаалларбат чохороон сүгэтин кэннигэр туора иилинэн, кыра бэриһиэн суумкатын сүгэн элбэхтэ сылдыбыт куобахтарын ороҕор быһа тийтэлээн, хас да тэптэркэлээх туһахтарын онортоон, быаларын уларытан, кыра хойуу мастаах тумуһу быһа түһэн алыы кырыытыгар киридэ. Кинини утары биир аарыма тайах атыыра (сыгын ылан быһыылаах) модун муостаах төбөтүн өрө туттан турарын соһуччу көрдө.

Тайах да киһиттэн итэбэс дьиктиргээбэтэ быһыылаах, тугун ханныгын билээри хамсаабакка турда. Сэмэнчик киһи эрэ буоллар ыксаата, улахан дьонтон баччаҕа, күһүн тайах кутталлаах буоларын үгүстүк истэрэ. Сэмэнчик кэннинэн тэйэ хааман, куотарга сорунна. Тайаҕа арахсар санаата суох-тохтоон ыла бастаан хаама, кэлин сиэлэн утары кэлэн истэ.

Сэмэнчик харысхал көрдүү, харанта тыа иччитин быһыһын эрийэ-буруйа сүүрэн иһэн иннигэр хойуу, бөдөн мутуктаах суон тииккэ сөрүөстэ охсон, мутуктан мутукка тардыстан өрө тахсан истэ. Көрбүтэ тайаҕа туора үүммүт адаар муоһунан отумаһы силэйэ бу барыаран кэлэн тиит аллараа мутугун тосторута анныалаата.

Сэмэнчик балачча үрдүккэ тахсыбыт буолан, уоскуйа быһыы-

тыйан, оттомноохтук тайабы көрө олоодо. Дьэ, кырдык дабаны, баарабай көстүү, кини санаатыгар үрдүк булгуннахтыы үлэн, бэл маннык суон дуулаба маһы силистиин сингнэри анныахтыы дьигинитэн ылар. Ол эрээри Сэмэнчик тиитигэр эрэнэр буолан холкутуйан, бу аарыма тайахтан хайдах арахсыабын толкуйдуу олоодо.

"Чохороон сүгэ туһалаабат, арай... арай", - омуногар ботугуруу түһээт. бириһиэн суумкатын устан ньылбэгэр уурунна.

Үйөтин гухары хара тыаны хаххаланан булдунаан дьарыктаммыт абата, элбэби кэпсиир, сүбэлиир буолара. Бу быһылааннаах түбэлтэбэ ол күндү көмүскэл буолан, кини өйүгэр көтөн түстэбэ.

Кэриэс курдук этэр тылларын Сэмэнчик булка эрэ барлар өйдүүрө, толороро. Ол сиэринэн дьаакыр курдук анабыл таас төбөтүгэр баайыылаах уһун, суон ситим быатын укта сылдыара, абата кэпсииринэн элбэхтэ өлөр өлүүтүн быһаабыт - ууга түһэн тардыһан, муннабына ханнык да үрдүк мас мутугар эрийэ бырабан тардыһан тахсан, сири-дойдуну эргиччи көрөрө - өйүгэр охсудуна.

Тайаба баарын биллэрэн субу-субу тииккэ саба түһэр, Сэмэнчик ол кыра гаастаах ситим быатын хос-хос бүк тутан, тааһыгар суумкатын эбии баайан, мугуктар быыстарынан аллараа түһэрэн истэ. Тайаба ону эрэ күүппүтүү, адаар муоһун ууга-хангас бырабаттыы, өрүтэ баһа турда. Суумка сиргэ тиийбитигэр Сэмэнчик ситимин хамсата-хамсата ытан истэ, аллараа түһэрэ, арыт холкугата чиккэчи тарда олоодо. Тайаба мөлтүүрү билбэккэ, биир кэм кэй да кэй, адаар муоһа эйэнэли хамсыы турда, ол ахсын элбэхтэ хатхат тутуллубут уһун сэбэһэ быа тайах адаархай муоһугар эриллэн истэ. Кэлин балачча быа ордубугун тииккэ курдары тардан, ыйылыннара баайан кэбистэ. Быа кылгаан тайах аны тииттэн ыраах тэйбэг, эбиитигэр эрийэ көтөн аттынаабы чугас тиит ардыгар кии-

рэн олутгаран кэлин атахтарынан олбу-солбу хотуурдуу тэбэн турда.

Сэмэнчик, тобоос көстүбүтүн туһанан, тиитин нөнгүө өттүпүн бэрт сылбырбатык түһэ обууста да, от-мас быһыһынан ойон иһэн, кэннин хайыһан көрүммүтэ, тайаба кэлин өтгө тииттэргэ кыбыттан тэбиэлэнэ турарын көрөн "Оо, улуу булт барыаба" диэн санаата.

Дьэтигэр кэлбитэ абата суоба, сыыр анныгар үлэлии сылдыарын эттилэр. Сэмэнчик сыыр үрдүгэр кэлээт хаарбаһы ханаппааккалы сылдыар абатын ыңырда.

Опуоха абата:

- Кэл, добоор кэл манна! - диэн төттөрү Сэмэнчиги ыңырда. Сэмэнчик абата өрүү кинини "добоор" диэн ыңырарын киһини өйдүөбүтгэн истибит буолуохтаах, ол ахсын эбии күндүтүйэн иһиллэр, бэйэтэ да кини санаатыгар абата хаһан бабарар үөрэ, таптыы, улахан киһилии улаатыннара, тэннээх добор курдук ыңыра Сэмэнчиккэ ордук киэн туттуулаба. Таптыыр оботугар эрэ убастанар тэннээх буоларынан абатын эрэлин быһыытынан ылынара уонна абатын хаһан да хомоппот курдук улахан киһилии оттомноохтук туттара.

"Тоойуом. оҕом, ыл, бар" диэн абата хаһан да эппэтэ. "Бараар дуу", "Абалаар дуу", "Эн санаабар", "Хайдах буолуобай, добоор?" - диэн тыллара мэлдьи туттара.

- Наһаа наадыдым, кэл, абаа! - уонна кэлиэ диэн эрэммиттии сиргэ олоро биэрдэ.

- Билигин, - диэт абата быһабын хаарбас тобөтүгэр хороччу аннаат, сыыры дабайан табыста - Хайдах сырыттын? - бука Сэмэнчик сирэйдиин уларыбытын биллэбэ.

- Абаа, тайах кыйдаабытыгар тииккэ тахсан куоттум. Били эн ситимнээх дьаакыргар муһуттан эриллэн тииккэ сөрөнөн хаалла, быһара буолуо...

- Муостааба дуо?

- Муостаах.

- Ол атыыра, билигин үөр тута илигэ буолуо. Хаамар бэриэмэ-тэ. Дьиэбэр тахсан аһаа, уоскуй. Этэрим курдук кимиэхэ да кэпсэ-эмэ, ыппытын илдээ барыахпыг, чугас буоллабына Баһырбас туру-оруо, бэйэтэ да баайыыга сытан буорайда, - диэт хаарбаһыгар төнүннэ.

Сэмэнчик чэйдии олордобуна, аҕата киирэн "Уолум тайах көрбүт баҕар байанайбыт биэриэбэ, оһон туөх баарынан биһигини аһатыг. Мин саабын соттуум, бэлэмнэниим", - диэн дыонугар этэ-эт, хоспоһор таһыста.

Сотору буолаат бугуһуйбут Баһырбастарын бэрт нэһииччэ кы-айа гуган Сыһыы тумулун кырытынан кыйа хаама, били Сэмэн-чиги кыйдаабыт тайах суолугар түстүлэр.

Баһырбастара дьэ, бэрдэ киирэн, ыйылыы-ыйылыы түс да түс буолла. Ыттарын "кыйдаан ыраатыннарыйа" диэн босхо ыппаты-лар. Тыа саҕатыгар тахсыыларыгар тайах "этэрэ" - муос охсуолуур, туйах маһы тосту тэбэр тыаһа тохтообокко иһиллэрэ. Оо, айар ай-ылҕа улуу сүдү булда билигин да уоҕа-кылына уостубакка, толуу көрүнгэ ордук суостана, адаар муоһа арахсыбатах абатыттан, суон мутук тобөлөрүгэр суптурута аспыт сүлүллүбүт сүлүһүн ыарыытын да билиммэккэ, күүһүн-уоһун көнүл ыта турлаба.

Баһырбастарын босхо ыппыттара биир айдаан, ырдыгынаат кэннигэр түһүөхтүү абатыттан үрэн тэҥкэ сис тыаны аймаата.

- Эн манна хаал, мин баран ытыам, - диэт аҕата тайах кэннит-тэн тирээн туран ытта. Тайах икки илин уһун атахтарынан чиркэч-чи тэбинэн балайда турда, онтон сыһа нөрүйэн, тобөтүн ыһык-тан, эмискэ суулан түстэ.

Баһырбастара эбии "кыыла" туран. аны сууллубут тайах кэлин өттүгэр түһэн, түүтүн тобута тардан унаарытта.

Сэмэнчик абата өрүү буоларынан уоскуйа, хатан сэбирдэх "Ар-кааскай" табагы хамсатыгар симэн, күөх буруонан унаара олордо.

Кэлин дьэ, иирсэн хаалбыт уһун өрүү ситим быаларын бэрт өр түбүгүрэн, эрэйинэн араардылар.

Абата Сэмэнчиги илиититтэн сиэтэ сылдьан, соробун чу-гаһатан, ардыгар тэйитэ хаамтара аарыма тайагы кордордо. Муоһун лабаатын уон икки диэн аахтылар.

Кырдык да, саамай өрөгөйүгэр сылдьар тайах буолан биэрлэ.

- Дьэ, добоор! Өйдөөн көр. бу баар - хара тыа маанылаах сүдү булда! Ханнык да улуу булчут бултаан-астаан отуулана олордобуна уол оҕо төрөөн маннык булка тиксэр дьоллоох эбиппин диэн дуоһуя киэн тутта кэпсиир түбэлтэтэ бу буолар, - диэтэ.

Кырдыга да оннук! Ким бултаан аал-уотун отуна отуулана, аһы-сии олорбут "Ол чахчы!" диэбэ.

Биһиги дьоммут төһө да элбэх дьиктилээх түбэлтэлэргэ түбэспиттэрин иһин, бу түбэлтэ биир умнуллубат дьоллоох түгэн буолан, отуу отунан, саха быһаба хороччу турар туораабат халыг сы-алаах этин, халбыяа кыһан үчэхэлээн сии, хардатын "Хархааскай" табагынан уот эһэктэлэрин күндүлүү, аар-тайбаларыгар, баай бай-анайдарыгар махтана олордулар.

Күһүңгү мунхаба

(Хоһуун хотөй уонна төлүү тууччах)

Били аймалбаннаах тайах өлөрүүтүн кэннигтэн өрөмүөннүүр хаарбастарын бүтэрэн, Сэмэнчик абатын кытта күһүңгү балык бултааһыныгар Индигир өрүс үөһээ барсар буолбута. Күһүңгү балыктааһын төһө да эрэйдээбин иһин, бэйэтэ биир дьикти уратылардаабын, дьон-киһи санаата бииргэ түмүллэн, өрүкүйэр булт умсулбаныгар көрдөөх кэспээн күллэриитэ, көрө-нара буоларын Сэмэнчик кыра сааһыттан билэрэ.

Отгон күһүңгү айылба бэйэтэ ураты кэрэтин, дьикти кыраас-

катын бу сиргэ сылдыбыт эрэ киһи илэ көрөн, итэбэйэн дуоһуй-
уо. Балыксыттар бүтэһик балыктыыр, туоналара Таас кутуруга ди-
эн.

Таас кутуруга диэн мээнэ ааттамматах. Черскэй хайаларын
үрдүк арҕастара манна кэлэн бүтэр. Кэлин сыыһа намтаан, үрдүк
өрүү умнастаах хатыннанан тэлибирии далбаатанар кэтит сэбир-
дэхтээх тэһигэ үүммүт тэтин үрдүк мастара бүтэн, кырылас кумах-
таах кытылларга кубулуйан, кырыытыгар тэлгэммит кыра тааста-
рын кытыгырас өрүс сүүрүгэ күөстүү кыынньара, оргута уһаарара.

Дьэ бу айылҕа алыптаах абылыыр көстүүтүн аҕыйах хонугунан
Сэмэнчик астына корон дуоһуйбута.

Дьонноро түһэр кытылларын иннигэнин хайыы үйэ "куоскала-
ан" ыраастаан, мунҕа таңгытын бэрийэн, абырахтаан барыта ба-
лыктыырга бэлэм буолбута. Ол эрэри балыксыттар унньуктаах
үһүн айан кэнниттэн уоскуйа сынньана уонна таһаҕастарын да ку-
урда-хатарына түһээри бүгүн өрүүргэ быһаарыммыттара.

Оттон Сэмэнчик абатыттан соруудах ылан, илим таһыытыгар тут-
туллар чараас төгүрүк таһы чэйтэн хомуйа таңас суумкалаах кы-
тыл устун хаама сылдыбыта.

Арыт оҕо оҕото өтөн, дьобус тааһы булан кытыл устун тэйтэ
бырабаттыыра.

Сорох билиһини оҕолор тааһы өрүскэ бырабаттыылларын
үгүстүк көрөөччүбүн. Оттон урут биһигини өрүскэ тугунан да бы-
рахтарааччылар суоҕа. "Эбэ чуумпуну сөбүлүүр, уйгуурдар айыы"
диэн буолара.

Ол суруллубатах өбүгэлэрбит үгэстэрин Сэмэнчик билэрэ уонна
этигэр-хааныгар инэринэн ону энчирэппэккэ толороро.

Ыраах өрүс тоҕойун эргийиитигэр туох эрэ өрө көтүөхтүү дал-
ланнаан иһэн, сонно тута тимирэн сүтэн хаалбытын Сэмэнчик
көрө биэрдэ.

Бэркэ дьиктиргии көрө-көрө, Сэмэнчик өрүс кыгыытыгар тэ-
биннэ.

Өр күүтгэрбэтэ - ууттан көбөн тахсаат, чоккурас уу буолбут мо-
дун кынатынан далбаатана биир сиргэ турда, сотору буолаат кына-
тынан далбаатана сапсыммытынан уу анныгар биирдэ "нылас" гы-
нан, тимирэн хаалла.

Эмиэ туох да буолбатаһын курдук өрүс ыраас ууга биир дэхситик
устан дьиримнии сытта.

Бу сырыыга Сэмэнчиктэн олох чугас аарыма көтөр иккистээн
көппөтэ. Уу үрдүгэр тахсаат кынатын даллатан харса суох сапсым-
махтаан ылаат, төттөрү тимирэн хаалбыта.

Сэмэнчик сыыдам өрүс сүүрүгүн кытта сырсарды кытыл устун
сүүрбүтэ баара да, дохсун сүүрүк уостары билбэккэ, ордук уохта-
нарды күн сардангаларын дьиримнэтэ оонньоотто, ыраас уутун
ыһа, уохтаахтык уһаара турда.

Кытыл бүтүүтүн туһунан харгы тахсан өрүс ортотун диэки тайа-
ан, хара дьирбии буолан сытара. Ол сиртэн - харгыттан эмискэ
фонтан курдук уу өрө ыһылла, оргуйа түспүтүгэр Сэмэнчик оҕо
төһө да ыксаан истэр (киһи эрэ буоллар соһуйан), хорус гына тох-
туу биэрдэ.

Көрбүтүн бэйэтэ да итэбэйбэтэхтии тохтуу-тохтуу чугаһаан истэ.

Баарабай күтүр - хорсун хотой модун кынатын тиирэн, дохсун-
нук охсуолана кытыыны былдыһар. Оттон ууга ... кутуругунан ох-
суммахтаан уна-хагас эргийбэхтиир балык халын арбаһын көрөөт,
Сэмэнчик тууччах балыгын биллэ. Модун хотой бултаабыт балы-
гын кыайан кытыыга таһаарбакка сылдыарын сэрэйдэ уонна
көмөлүүргэ сананна. Чугаһаан тийэн бөдөн таастарынан бокуойа
суох бырабаттаабытынан барда. Хотой күүппэтэх өттүттэн буолан
дуу... соһуйа үргэн оннообор Индигир өрүс дохсун сүүрүгэр ыппа-
тах ытарча, тордуо тыгырастарын, тууччах халын арбаһыттан ара-
аран, кытылга тахсан олорто.

Сэмэнчик сүүрэн киирэн диринг ууга киирээри мөхсө сылдыр тууччах үрдүгэр аттыы миинэ түстэ, тууччаба онуоха эрэ кыһамма-тахтыы биир мөхсүүнэн илгэн кэбиспитэ, ууга тиэрэ таһылла түстэ.

Оҕо да буоллар оччону көрсүбүт Сэмэнчик - эр бэрдэ, онно эрэ кыһаммата, тура биэрээт, аны тууччах икки бэлэһигэр илиилэрин батары анһаат, олоро туһэ-туһэ кытыы диэки сослута буолла да, кыайбата. Уу анныттан уһун синньигэс тааһы хостоот, аны тууччах төбөгүн, саайталаата.

Бу сырыыга киһи-киһитэ өтөн, кыайыылаах буолбутун биллэ - тууччах балык туруулаһар кыабыттан тахсыбыт, ойоҕолунан таһалыйан хамсаабакка сытта.

Сэмэнчик бэркэ илистэн, өр мөхсөн тууччабын кытыыга таһаар-да.

Сэмэнчик уоскуйан, хотойун көрбүтэ, улуу көтөр булдуун былдьатан, кыырыктаахтык угары корон олороро суостаабыттан куттана, толло санаата.

Сэмэнчик ол да буоллар быһыччатын таһааран, тууччах иһин хайытта. Иһин ороон хотойугар бырахпытын, анараангыта чоккурас буола илийбититтэн тонһон титириирэ, хаамар да кыаба суоҕа. Кэлин атабын анныгар бырахпытын, абыйахта дүүккүйээт, ыйыстан кэбистэ.

Сэмэнчик хотой батарыга туппут тууччах арбастарын ойута бысталаан (хотой хааман ирдин диэтэҕэ буолуо...) онно-манна ыһан тамнааттаата.

Төһө да күн чабылыһа тыктар күһүнгүтэ өтөн, онуоха эбии тымныы уу танаһын илитэн, Сэмэнчик тонһон барбыта. Кыра быһычча быһах бу бөдөн тууччах балыгы эллиир кыаба суоҕа. Ол да буоллар дьонугар тийээн көрдөрөөрү, тууччах ортоку сэлгиэбинэн бэрт өр эликтэһэн, быһан, хотойо көрбөтүнэн хорҕото туган суумкатыгар уктубута уонна бытааннык тэйэ хаама дьиэлэ-эбитэ. Кэннин хайыһан көрдөбүнэ улуу көтөрө махтаммыттыы

кинини көрө, бэрг дьорбоотгук тугтан, тордуохтаах тумсунап тобута тардан, дьүккүйэ ыйыста, аһыы олорон хаалбыга.

Сэмэнчик суумкатын бэркэ ыарырбатан икки санныгар уларыта эмнэбэн, тогмута ааһан, тиритэ-хорута сылайан дьонугар кэлбитэ.

- Хайа, бу киһибит таҥастыын күһүнгү тымныы ууга сөтүөлээн кэллэ дуу?! - диэн эдэр Өлөксөй уол өрүкүйэ күлэ көрсүбүтэ.

- Оттон ... тууччах олус улахана тубэһэн, тунгнэри бырахта ээ... - диэн Сэмэнчик судургутук хардарда.

- Эн киһи аттыы миинэн айааһыы оонньоотобун? - Өлөксөй өрө тэбэ-тэбэ эбии күлэр киһи буолла. Сэмэнчик сангата суох суумкатын тангары тутан сүөкээбитигэр, били аһыйах сыыстаабыт тааһын кытта тууччах ортоку кэрчигэ Өлөксөйү өмүтүннэрдэ.

- Доботтоор, кэлинг, кэлинг, көрүг эрэ мань, - диэн омуннаахтык үөгүлүү, дьонун ынтырда. Бары мустан тобуоруһан туран ыйыталаһыы, туоһулаһыы манна буолла... Оттон Сэмэнчик хотой хайдах тимирэ-тимирэ көбөрүн, кэлин чычаас сиргэ харгыга тахсан бырахтарбыттарын кэпси сатаата да, дьонноро итэбэйэн, өйдөөн биэрбэтилэр бадахтаах. Били эдэр, тэбэнэттээх Өлөксөй биир киһини илдьэ, хотой хаалбыт сиригэр барар буоллулар.

- Ама да, улуу көтөрүн иһин бачча улахан балыктан тугун эмэгин хаалларар ини, - диэн Өлөксөй кууллаах барда.

- Хайа добоор, ол улуу котөр булдуттан көнгөммөтө дуо? - диэн бачча тухары сангата суох сылдыбыт Сэмэнчик абата уолуттан ыйытта.

- Тийибиппэр хараба сүрдээбэ, наһаа илистэн, уутун илгистэ олорбута, мин киниэхэ көмөлөстөбүм, аһын быһан тула ыһан биэрбитим уонна бу кэрчиги көрбөтүгэр суумкабар уктубутум, - диэн хардарар.

- Үчүгэй, өйдөөхтүк быһыыламыккын, кини да тыыннаах буолар иһин охсуһан, эрэйинэн аһыы-сии сырыттаба... Хата таҥас-

кын түргэнник уларытын, баччаба тымныйы да ыраахтан буолбат, мин балааккабыг оһоһун оттуум, - диэн аҕата уу аҕалбыт сылбабыттан мастары оруу тардан, атабынан тосторута үктүү турда.

Сэмэнчик тагаһын уларыттан, итии чэйи иһэн бүтүүтүгэр дьонноро кэлэннэр тууччах төбөтүн, сиһин тоһоһонун угуохтарын, кутуругун, били Сэмэнчик кэрчигин эбии тууччах торубун билээри дьаарыстыы уурдулар.

- Оо, ама да хотойун иһин, дьэ хорсун быһыы! Бу эбэттэн баччалаах балыгы баһан таһааран сиэм диэтэххэ, мунура суох баламат санаа, - диэн аҕыс уончалаах Дьөгүөссэ оһонньор сөбө-махтайа эттэ.

- Этимэ даһаны, ол эрээри иитэр Индигир эбэбитигэр киһи баарабай диир балыга баар эбит... Арай бу Сэмэнчигим төрүүр сылыгар күһүн баччаба мунханан таһаарбыттаахпыт, онно кыайыгас бардам Баһылай баара. Кини санныгар бырабынан сүгэн хаампытыгар кутуруга тааска соһуллара. Ол истэхтээх буолан ыйааһынааба, бу да бука онтон итэҕэһэ суох быһыылаах, - диэн Сэмэнчик аҕата сөхпүтүн биллэрдэ.

"Көтөр диэтэххэ - модуна, балык диэтэххэ - баарабайа барыта биһиэхэ эбит" дии санаата кыра Сэмэнчик уол.

Төрөөбүт хоту дойдута холооно суох дьиктилэрдээбинэн дуоһуя үөрэ, киэн туттар сылаанньыар сылаас санаа аан бастаан Сэмэнчик уолга сайа охсон киирбитэ.

Хаастар хаадылара

Балык быыһа буолан балыксыттар хас да күн утуу-субуу мунхалаан табыллыбатылар.

Күһүнүгү хараҥа түүн, кыдымах кириэн иннинээби тымныы уу кинилэри сөп оҥордо. Хаарбастарын сүүрүгү өксөтө мэчимэлээн кэлиилэригэр даһаны илийбит таҥастара тосторута тонгон тооромос-тооромос муус тоһурхайлара буолан сиргэ туһэрэ. Бэлэм

сылаас аһы аһаат, уу аҕалбыт кураанах мастарын ураһалыы кыстаан отгуллубут кулуһун уотугар таһаҕастарын анабыл үрдүк аргыларга биллэбиннэри куурда быраҕаат, балааккаларыгар утуйа тарҕаһаллара.

Биир оннук кизһэбэ Сэмэнчик уол чаачар ох саа онгостуутугар отууга олорон хаалбыта.

Кутаа харах симэр харанганы кыйдыы, тыала суох үүт тураан чумпуга халлаанга өрө харбаһа кытыастар кыһыл кыымнары кый үрдүккэ кыйдыы турбута. Сэмэнчик онуоха эрэ кыһамматгыы кыччана олорбута.

Эмискэ урдугэр хаастар үөгүлэриттэн соһуйан өрө көрбүтэ, кугас кынаттар биир кэм өрүс буруутунуу ытылла олороллоро.

Хаастар, хаастар... били Бэрбии... Бэрбии саата, - онтон-мантан дьон сангата чугдаара түстэ. Сэмэнчик үгүһү толкуйдуу барбакка аргыыга ыйанан турар сааба ыстанан тийиэн арааран ылаары өрүгэ ыстангалаата да, кыайан араарбата. Били кырдыаҕас дьон кыайан ыппат оччотообута санга кэлии - иһинэн самыактаах саа этэ, сааттан ылан тардыалаан истэбинэ саа эстэн хабылла түстэ.

Сэмэнчик соһуйан ыһытаат (саа да оҕустаҕа), сиргэ олоро түстэ.

- Оо, оҕобун, доҕоттоор, оҕобун! - хаһытыы түһээт, Сэмэнчик аҕата таһырдыа ыстанна. Оттон Сэмэнчик өрүү дурда-хахха буолар аҕатыгар утары ыстанна. Аҕата уолун харбаан ылаат:

- Хайдаххыный? - дии-дии эргитэ илиитинэн бигии сырытта.

- Сааны ылаары, бэйэтэ эһиннэ... - хата Сэмэнчик чобуо баҕайытык эппиэттээн үөртэ.

Дьоно бары мустан туралларын дэь көрөн:

- Оннук эрэ буоллун! - аҕата үөрдэ.

- Оҕом оһолломмотох, уоскуйун, тарҕаһын, - диэт уолун көтөхпүтүнэн балааккатыгар тэбинэр. Бары уоскуйан, ороннорун

булууга үөр хаас үөһээ айманар сангаларын өйдөөн, дьэ иһиттилэр бадахтаах.

- Бу дойдулуур хаастарбыт туох буолан аймалҕаны түһэрдилэр! - онтон-мантан кыйыттар саналар иһиллэллэр. Ким, хаһан утуйбутун ким билиэй?! Сылайбыт балыксыттар сылаас ууларыгар аһаарыйан, сана аллайыы, ардыгар кыһынарар, буйар сангалар иһиллэллэрэ.

- Утуйуҥ эрэ, ким сылдыарый? Өлүөскэ муокастаныма, балаакканы алдыатыаҥ, эмиэ тоҕо мастаннын, бу да киһи эмиэ тоҕо сытыкпын аһныалыыгын, - диэн сангарсаллара. Хаһлаан суһуктууа сырдыгыта эмискэ быһылаан бөҕө буолла. Аана баайыылаах балаакка туллэнгии олорор, Хабырылла уһукта биэрээт, хаһытаабытын бэйэтэ билбэтэ. Балаакка иһигэр кинитээбэр соһуйбут хонгор хаас аһаар кынатынан далбаатана ахан сылдыар. Хабырылла: "Хаас, хаас", - харса суох хаһытаата, хата бэрт дөбөнүк хаһы харбаан ылаат моонһун тосту эрийдэ.

Оттон бу саһана атын балаакка тэллэбиттэн ойон тахсыбыт икки хаһы кытта Өлүөскэ уол тиниктэһэ сырытта. Хата хаастара улаханник эмсэбэлэнэн эрэйдээбэтилер. Иккиэннэрин хаһан ылан, угууа сытан үс хаһы өлөрөн, үөрүүлэрэ үксээтэ.

Устунан балыксыттар бары уһуктан, кутааларын уотун күөдүтэ сылдьан түүлэрэ түүрүллэ сиэммит икки хаһы булан, эбии аймалҕаны гартылар.

Бэрбии оһонһор аргыы уһугар өрө ыйаабыт саатын көрөөт:

-Тохтоо эрэ! - диэт, саатыгар тийээт, сана аллайда - Били бэбэһээ киэһэ Сэмэнчик уол сааны кыһан ылбакка эспит саата кутаа үрдүгэр үөр хаас мунһуустубутун (хага дьолго саа устубуолунан өрө ыйаммыт буолан) бу таба туттубутун көрүҥ, - диэн оһонһор быһаара турда. Аны балыксыттар биэс хонгор хаһы буһаран сиэри олодохторуна буруйдаах Сэмэнчик уол туран, туох да буолбатаһын курдук тугтан, дьонугар кэллэ.

Өрүү буоларыныы Өлөксөй уол өрүкүнэйэ көрүстэ:

- Саамай кырабыт баппаккар тийдин, аны улахан киһитэ суох харыс да халбарыйбаккын, - диэн хаһытаан истэбинэ, Дьөгүөссэ оҕонньор күөмэйин соното:

- Нохоо, эн тохтоо. оҕону дьээбэлээмэ. Тыл - уот. Сангарар сана кээмэйлэниэхтээх. Булчукка өрүкүйүү, арбааһын наадата суох. Оттон оҕобут Сэмэнчик отуутун таһыгар олордору, өссө иннигэр буоллаҕа, - диэтэ.

Бары ах бардылар. Оттон оҕо Сэмэнчик онно тугу да өйдөөбөтөҕө. Кэлин кэпсээнтэн сиһилии билэн үөрбүтэ, ол аарыма кырдыаҕас Дьөгүөссэ оҕонньор көмүскээн. алгыыр курдук эпипитин улаатан баран умнубаттык өйдөөбүтэ. Тугу барытын, ордук булчукка, быһаччы этии сэттээбин инникитин бобуу, хаайыы буоларын билбитэ.

Ол да иһин бу кырдыан олорон, хара тыатын кэрийэ хааман бултаан бүтэн, бу быһылааннаах оҕо сааһын түбэлтэтин хойутаан баран кэпсээн эрдэҕэ.

Булугас өй

Хоту дойду холорук тыаллаах хойуу мастаах хордоҕос тыа хомурах хаарынан халыгнык тибиллибит кэмигэр Сэмэнчик бырангаатта ыамыгар аатырар Чаахча күөлүгэр аҕатынаан барбыгтаах.

Түөрт көстөөх сиргэ сөбүгэр тийэн, уруккуттан ууруу мастарын чуо тийэн халыг хаартан хаһан ылан, туора күрдэбинэн хаарын ыраастаан, балаакканы тарлан, тимир оһоҕун киллэрэн, аҕата тигинэччи оттон кэбистэ. Ол тухары Сэмэнчик харыс да халбарыйбакка, халыгнык тагнан, хамсыыр да кыаҕа суох буолан, хам ыларбыттыы хаайыллан турда.

Хата аҕата оҕо курдук ойуоккалаан обуйлаабыт хаары оймуу ол

бу малы таһа сылдыарын көрөн, "мин курдук мэниктээн..." диэн бэйэстигэр дьүөрэлии санаан, мичээрдээн ыла.

Тимир оһох куурбут титирик мастары тилигирэтэ сиэн, тэнкэ тыаны тэлэйэ күөх буруо унаарыа көтө.

Абата табаларын соробор чэигкээйи баайан, соробор босхо ыган, утары турар үрдүк сискэ үүртэлээтэ.

Чэйдэрэ оргуйан, дьэилэриттэн өйүөлэммит астарыттан аһаат утуйдулар. Сэмэнчик эрдэһит абата сарсыарда көтөбөн киллэрэн бырахпыт маһын тыаһыттан уһуктан, кырыа буолбут абатын соһуйа көрдө.

- Хайа... Абаа! - диэн сана аллайда.

- Күһүн уһундук хаар түспэккэ күөл тонгуута халын эбит. - илим үтэрбитигэр эрдэһиттибит, - диэтэ абата.

Сэмэнчик сэгээрэ барбакка, хап сабар тагынна. Чэйдээт, күөллэригэр киридилэр. Абата биир ойбону кэһээбит, сүүрдээбит. Иккиһин хаарын туора мас күрдьэбинэн күрдьэн, ыраас баата хаары ыһан унаарыга турда. Күөл мууһа килэрийэн тахсан, күөхтүгү харага өгүнэн килэбэчийэ оонньообутугар Сэмэнчик сана тогмуг көһөигө мууска хатааһылы оонньоурун санаан, бэркэ көннүөрөн ыла. Абата ол ыккардыгар анньытын ылан, тон мууһу тобута анһа. бэрт түргэнник кэһии турда. Үлтүрүтүллүбүт мууһу Сэмэнчик үөрүйэхтик кыра быһычча курдук тимир күрдьэбинэн утары таһааран, биир сиргэ ойбон аттыгар мунһан истэ. Балайда уһундук түбүгүрэн, дьэ уутун таһааран, аны ойбон кырааларын кэнгэтэн, элбэх муус ойбоннорун бүөлүү аста. Аны Сэмэнчик биир да муус хаалбатын курдук халбыйа баһан ыраастабытынан барда. Оттон абата үһүс ойбону кэһээри ойбон икки ардын кээмэйдии, хардытын ахсын аба иннин хоту бара турда. Сэмэнчик сүүрүн аллараа түһэрэн өрө тардан таһаарытыгар мууһу кытта андаатыра тахсан иһэрин көрөөт, ону эрэ күүшүттүү илгэ таһыйан, хаар үрдүгэр бырахта.

Былырыын саас абатынаан андаатыралыы сылдыбыгтаах буолан, ахтыбыт атаһын көрсүбүтүнүү үөрдэ. Тэттик сабынньах болтуотугар эрийэ суулаат, хайын нөнгүө өгтүгэр хаарга батары аста. Абатыгар сүүрэн тийэн:

- Абаа, андаатараны таһаардым, кининэн илим үтүөхпүт, ситим ханнаһый? Мин балааккаба бардым, - диэт, харлатын да күүппэккэ тэбинэ турда.

Абата быһааран өйдөөбөккө да хаалла. “Бу уолум эмиэ тугу эрэ...” - дии саныы оҕуста. Уолун батыһан балааккаба былдыаста. Тийиитэ хайыы үйэ икки тэллэх таһырдыа эһиллибит.

- Иннэ, иннэ..! - илим абырабар туттуллар саптаах мас иннэни Сэмэнчик көрдөөн букунаһар.

- Бу баар! - абата балаакка сис маһыгар баайан ыйаабыт кыра мөһөөччүгүттэн толору эриллиилээх саптаах иннэни ыла охсон биэрэр.

- Чэ бардыбыт, - диэт Сэмэнчик биир тэллэби соһон, абата хаалбыт тэллэби ылан, уолун кэнниттэн батыста.

Сэмэнчик тийээт, суулана сытар андаатыратын бүк баттаан, уһун кутуругун ороон таһаарда уонна ажалбыт сабын андаатыра кутуругар бэрт элбэхтэ эрийэн баайда.

Абатыгар:

- Абаа, ол иккис ойбонго кэтэс, андаатыра тийдэбинэ, сүүрдүнэн баһан таһаараар, - диэн аны Сэмэнчик абатын сорууйар киһи буолла.

Абата дьэ өйдөөбүтүү ойбонун ыраастаан, сүүрдүн баһарга бэлэм гына ууга анһан турда.

Сэмэнчик андаатыратын ойбонго угаат, тэллэбинэн сабан турда. Андаатырата субу-субу төттөрү кэлэн анһыалыыра биллэр да, тэллэбин Сэмэнчик арыһан бэрт... Кэлин уһукка андаатырата биллибэтэ, ханна эрэ барда...

Сэмэнчик ол ахсын сабын ытан истэ уонна аймана турда.

- Андаатыра барда, кэтэс, таһаар! - кырдыга да бүтүн уон биэс мүнүүтэ устата сылдыар андаатыра ол кинилэр уонча миэтэрэлээх ойбоннорун була сатаан кэбиһиэ дуо?!

Сырдаан турар ойбонго салгын ыла кэлбит андаатыра тийиитин кэтэһэн турар аҕа бэрт тугэнник хостоон таһаарда. Киһи үөрүүх! Кутуругар былаах киниэхэ бу эрэ наада киһигэ, үрдүгэр түһэн:

- Кэллэ, кэллэ! - диэн аҕата үөрүүгүттэн үөгүлүү турда.

- Аҕаа, аны андаатыра үөрөһүнэ, үгүмэх маһа наадата суох, - Сэмэнчик биир үөрүү!

Кырдык даҕаны, халыннык тонмут мууска, кыһынҥы кылгас күннэ үгүмэх маһа суох илими үгүө киһи дэбигэс итэбэйбэт уонна эрайэ, улэтэ суоҕа биир туспа үгүүтэ сыттаҕа.

Оттон биһиги дьоммут үс хонукка туох баар илимнэрин Чаахча күөлүгэр үгэн, соһуллар кыра тимир оһохтоох балааккаларын соһон, үс туонна эмис бырангаатта балыгы бултууллара эрэ хаалбыта.

Бу да сырыыга кырачаан Сэмэнчик чахчы да өркөн, булугас өйө гүһалаабыттааҕа.

Хабдыларга илимиээһин

Сэмэнчик Чаахча күөлүгэр аҕатынаан балыктаабыттара ый анаарыттан орто.

Балыгы да олгөмнүк булгуу сырыттылар. Билигин балык үгэнэ ааһан, илимнэрин аҕаардаан өрото - өрөтө көрөллөр. Аҕата ил-лэнгсийбиччэ субу - субу табаларын үүрэн киллэрэн, туус балык хатырыгын биэрэр, арыт сордону үлтү кырбаан аһатар. Табалара сорох күн бэйэлэрэ киирэн ас көрдөөн тингириһэннэр, балаакканы тобо эрэ түспэттэр.

Сэмэнчик аҕата бүгүн илимтэн эрдэ бүтэн, баҕар туох эмэ булдугар түбэһиэм диэн сааланан тыаҕа барбыта. Тоһо да эмис бы-

рагааттаны араастаан буһаран, тоннуу, оннообор тимир оһох анныгар бүтэйдии ууран эргитэн-урбатан паардаан сиебитгэрин иһин, иккиэн да балыктан салбан, эти сиехтэрин баһаралларын аһаҕастык этэллэрэ.

Дьэ ол да иһин аҕата куобах да буоллун диэн саалаах бардаҕа.

Оттон Сэмэнчик тэһийбэтэ. Тугунан эрэ дьарыктаныан баһарар да, чопчу ону билбэт. "Саатар чугаһынан хабдылар суохтар...", - диэн богугураан санга таһааран иһэн, ах баран чуумпуран олорто. Илимгэ сылдьан күөл атаһын унуор үрдүк тумул тэллэбитгэн икки төгүллээн хабды халын үөрэ көтөн тахсыбыттаһын өйдүү биэрдэ.

"Хайдах? Тугунан?" диэн толкуйга түстэ. Өр буолбата, били бастаан илим үтүүлэригэр иннигэннэтэн отун эрэ онон-манан ойотардан ылбыт, куулга хаалана сытар илими киллэрэн тобо сүөкээ-

тэ. Хата абата атын илимигэ эбиниэм диэтэбэ буолуо... куурдан, (бэрээдэктээн) баһылаан бобо кэлгийэн кэбиспит.

Сэмэнчик суһаллык таннаат, бөдөн мастарынан оһобун ускууньахтаат, таһырдыа ыстанна. Күүстээх тыал түһэр хаары көтүтэн дыппиниһит. Чигди буола тонмут, кытааппыт хаар устун бэрт сылбырбатык хааман истэ. Күөл атабын быһа туораан тумул тэллэбэр тийэн көрбүтэ - дыа кырдык хабды халын үөрэ хонор, аһыыр түһүлгэтэ буолан биэрдэ.

Сэмэнчик хабдылар суолларын тэпсибэккэ тэйиэстэн сылдьан үөрэттэ, көмүрүо хаары сиригэр тийэ ыраахха диэри суһу хаһан киирэллэрин бэркэ сирийэн көрдө. Эбиитин илиитин уган сирин харыйбыта ытыс мунунан таас отону ороото.

Буолумуна, ким кинини ичигэстээн көбүрөппитэ баарай?! Сэмэнчик коро үөрэммитинэн отону болбомтогугар ылбата, хата хабдылар манна хоно эрэ кэлбэккэ, аһыыр-сиир сирдэрэ эбитин биллэ. Айылба барахсан ханнык да харамайын аһата, харыстыы сырыттаба.

Сэмэнчик ыраас ырааһыа сиргэ илимин сүокээтэ уонна хабдылар кэлин тохтообут сирдэрин, хаптара үрдүк ыарба үрдүгэр бүрүннэри бырабан тэлгэттэ, намчы, тонмут талахтары тоһуталаан илимин кырыыларын мутуктарыгар илиһиннэрэн, баттатаалаан кэбистэ. Илимэ син балайда сири сабардыы ылбытын көрөн, Сэмэнчик астына үөрдэ. Кини балааккатыгар өр буолан эргилинним дии санаабыта да, абата кэлэ илигэ, ускудыаба да ситэ умайан бүппэккэ сытара, балаакката ичигэс этэ. Ол да буоллар уотун күөдьүтэ отгон, аһын, чэйин сылыта оһобун үрдүгэр уурда.

Утаакы буолбакка абата кэлэн, атабын тэбэнэр тыаһа иһилиннэ. Кыра эрдэбигтэн үөрүйэбэ отөн, Сэмэнчик абатын көрсө утары ойон табыста.

Абата тииннэри куругар төгүрүччү иилиммитин Сэмэнчиккэ көрдөрө-көрдөрө:

- Бу эийэхэ - бэргэһэбэ, - диэтэ.

Киэһэнэн абата наар тиинг сүлүүтүнэн дьарыктанна. Сэмэнчик тиингнэр наар төбөбө табыллыбыттарын дьиктиргээн көрөн: "Абаа, бу эн төбөбө куруук табар эбиккин дуу?" - диэн ыйытта.

Абата уолугар сэрии сылларыгар булчутунан сылдьан, кыһын устата биэс сүүсчэлии тиини өлөрөн тугтарарын, онно төбөтүгэр эрэ табыллылаах ордук сыанаба барарын, ити сылларга тиин өлгөмнүк өлөрүллэн, букатыннаахтык эстибитин хомойо сиһилии кэпсээтэ. Бу киэһэ иллэнгэ суох буолан бэркэ хойутаан угуйдулар.

Икки хоноот, Сэмэнчик абата иллэнгинэн туһанан:

- Ыларба үрдүгэр тэлгэтэ бырабан хабдыларга илим үшүтүм, - диэтэ.

- Хабдыларга илиминэн... эмиэ туһугар дьикти буолаарай?! Бардахпыт дии, - диэн абата улгумнук сөбүлэстэ.

Төрүөттээх киһи Сэмэнчик инникилээн тиритэ-хорута илистэн тийитэрэ... Хомурах хаарга хороон хастан хонор хоту дойду холууптара - хабдылар хаары кытта хаар буолан, сорох мээчиктии төкүнүйэн, сорохтор кынаттарын араастаан тутта, хайыы үйэбэ тонгон илимнэ иирсэн сыгаллара.

Тэлгэтии талахтартан арааран, илимнэрин өрүтэ тардан, быһабынан тобуга быһан, хабдыларын арааран истилэр. Сэмэнчик ой хаата кууллаах кэлбитигэр уган, соробун илим сиэккэтигэр суулаан. Абата үгэһинэн табаабын урунан тарда олорон Сэмэнчиккэ туһаайан эттэ: "Дьэ, добоор, бултуурга сөптөөхтүк толкуйдаан төрүтгэммикин. Кор, хабдылар уруккуттан отон сии кэлэр, хонор сирдэригэр кэлэн түстэхтэрэ. Ити үөһэнэн тэлгэтиллибит илими таарыйбакка, көнүллүк аһыы, хонон турдахтара. Сарсыарда чэнкинээи тонгон уһуктубут хабдылар өрө көтүүдэригэр илимнэ иннибит хабдылар тыастарыттан ургэннэр атыттар эмиэ гута иирсэн истэхтэрэ.

Бу бүтүн үөр хабдылар өлбүт да буоллахтарына көнүлэ. Ошон

эн ити илим ангаарыттан кыраны да үппүтүн буоллар, биһиэхэ иккиэммитигэр сөп буолар инниэхтээх этэ. Оттон бу чахчыга аһара туттуу тахсыбыт", - диэн абата түмүктээтэ. Сэмэнчик бу сырыыга хайдаммытын дуу, сэмэлэммитин дуу чопчу билбэтэ эрээри, аһара бултааһын айылбажа охсуулаабын абата сэрэтэн эппитин биллэ.

Абата куулу бэркэ ыарырбата сүгэн, оттон Сэмэнчик көмөлөһүннэрэн сүктэр да, хайаан да балааккатыгар тиэрдэр бабалаах. Ханныгын да иһин бу да сырыыга Сэмэнчик санаа хоту булдугар табыллан, сүргэтэ көтөбүллэн суһаллык лэппэй уопса ха-аман истэ.

Сурукка кицэринэн - Слепцов Николай Михайлович эрдэ туох буоларын билэринэн, эппитэ тута кэлэринэн дыктылээбэ. Ол иһин бүтэйдии "Бүттээх" диэн ааттанан олобун бараабыта. 1941с. турбут улахан гриппкэ ыалдьан өлүөн иннинэ "Улуу түүлү түһээтим" диэн дыонугар-сэргэтигэр инники олохторун кэриэс курдук кэпсээбитин элбэх көлүнэ өйдүү-ахта сылдьар. Онуоха олобуран бу "Хоһоонунан кэпсээн" сурулуна.

Автор.

Бүттээх

(хоһоонунан кэпсээн)

Быйыл да бүтэрбэт хоһооммун

Баҕа эрэ баарыттан холонон,

Алып тыл илбистээх хомуһун

Айарга соруннум бу олорон.

Баар этэ кэпсэлгэ тарҕанан

Бэрт дыкки, бэриэттээн кэпсээбит

Быһаччы "Бүтгээх" диэн ааттанан

Биһиэхэ - Майыарга төрөөбүт.

Ойуунтан олох да ураты

Охсуммат дорҕоонноох дүгүрү,

Аартыктаан дангы ыстаммат,

Алҕанан аһаппат аал уоту.

Барыга судургу киһилии

Боростуой күннээҕи кэпсэтии,

Оннообор оҕонньор да киһи

Оҕолуу ытыктыыр кинини.

Сонуччу көрсүбүт киниттэн

Сонунун ыйытар буолара,

Эрэйи, табылы биллэрэн

Эппитэ барыта туолара.

Өйдүүбүн аҕабын биллэбэ
Ыраахтан далбааты кэлбитин,
Ойөнөн үөт талах күрүүбэ
Өр туран кэпсэһит түгэнин.

Оччоҕо улахан дьоннору

Оҕо-аймах истэрэ бобулар,

Билигин санаахха бу дьолу -

Бүтэник бу тыллар хаалбыттар.2

Тоҕо эрэ Талахтаах күөлүгэр

Табыллы суох буолсу быһыылаах,

Оттуу диин барбатын бэйэбэр

Ордуга чахчыта туһалаах.

Сылыган оргутар тон ары

Сонучу уулларын кэриэтэ,

Судургу, туруору быһаары

Сүрэххэ тийэрэ түргэнэ!

Күүппэтэх өттүттэн буолан дуу?!

Куттаны, дыксини бэлиэтэ,

Өр таалан мин аҕам толкуйдуу

Күөмэйин онгостон этиттэ -

"Баҕаран ханна да барбаккын,

Баһылык этэрэ - ол сокуон!

Тагара иннигэр туоларын

Туһугар уур баҕар бокулуон".

Үлүскэн үлэни үнүүлүү

Өрө аспыт орогөй күннэрэ,

Сомоҕо биир суолга түмүллүү

Суолтата үрдэбит кэмнэрэ.

Ол сайын барбыһыт көһүнэн

Обустаах, ыанар да ынахтаах,

"Абатын, кыһалҕа күһэйэн..." -

Аҕабыт санаабыт буолуохтаах.

Таайтарбат таабырын иэдээннээх -
Тийбиппит Талахгаах күүлүгэр
Киэлийэ долгутар киэнг иэннээх
Күөх отун хамсагар кэмигэр.

Аан бастаан аал уоту отгунуу,
Араары. таһы да аймалбан,
Тула баар кэрэттэн дуоһуйуу...
Бэл диэтэр былытты бырдахтан.

Андабар ааттаһар алгыһы
Аҕабыт билбэтэр даҕаны,
Билэрэ айыыны, алҕаһы
Көрдөһөн көннөрөр дьылҕаны.

Ол сиэрин толорон бадаҕа...
Оттубут отуугун күөдүгэн,
Аҕабыт алҕана турдаҕа
Аһыттан аал уотун аһата.

Өбүгэ саҕаттан үгэстээх
Өйүгэр, хааныгар ингиэхтээх,
Ол үрдүк айыыттан ситимнээх
Олоххо буоларын билиэхтээх.

Ураһа, титиик да тутуллаң,
Уһун күөх буруобут унаарта,
Охсуллаң, ходуһа хомуллаң,
От сыта туймаарла тунуйда.

Аҕыйах хоноотун алдьархай
Ааннаата соһуччу хара дьай...
Күн киирбэт от ыйыһ куйааһар
Кутаа уот хочуолу ким таһар?!

Түүлэй түүн ортото тыал түһэн,
Түптэттэн кууспуга уот кутаа,
Хаппыт от умайар күөртэнэп
Хайыаный? Баҕардар хаһытаа!

Корюх да бэтэрээ өттүгэр
Күл-көмөр буолбута барыта,
Түүтэ суох торбоспут өлүгэр
Тобуктаан маамабыт турбута.

Тулабыт барыта уу чуумпу...
Туох да суох, көстүбэт орпута,
Арай бу алдьархай буолбуту
Аҕабыт билиммэт курдуга.

Кырдык да, кэлиитэ-барыыта,
Кэпсээнэ, мичээрдээн ылыыта,
Киниттэн барыта туспата.
Биллибэт бэрт сиһин ыарыыта.

Маамабыт кыйыттыан кыйыттар.
Кыыһыран киниттэн ыйытар:
"Туох дьолун, үөрүүтүн көрсөнгүн
Тоҕустаах оҕолуу көннүөрдүн?!"

"Алдьархай - абырал буолбатах,
Амырыын соҕус диэн үөрэбин.
Тутгарга уксүтэ хаалбатах,
Туох буолуой, сылдыахпыт билэбин.

Буолакпыт суоҕа дьэ буоратыа,
Будильник хаалбыта - туруоруо.
Биир торбос умайан өлбүтэ
Бэриги биэрбиппит кэриэтэ".

Аҕабыт чахчы да үөрбүттүү
Астына мичээрдии хардарта,
Хомолто, соһуйуу бүгүммүү
Хара тыл быыһыгар харбаста.

Билбитим, Бүттээхпит сэрэппит
Этиитэ уот буолан бүппүтүн,
Аймана дьиксинэ кэтэспит
Абаттан сүгэхэр түспүтүн.

Оџо саас омуна буолан дуу...
Оттуурга олус үөрүүтэ,
Соџотох харбааһын, бугуллалтын
Сүрэби угуттуур күүрүүтэ.

Ол сайын, айылџа оттуурга
Анаабыт үгүөкэн сайына,
Кэнники кэрэлээх кэм - дьылџа
Кэһиитин ылбыппыт астына.

Кыр өстөөх биистэрин кыайбытты
Кэлбилпит киэн тутта Майыарга,
Кыһыл уот былааџын далбааты
Көрсүһэр, ынгарар кыайарга!

* * *

Бүгүнгү, сарсынгы түгэни
Бүтгээхпит билэрэ бэрт үгүс,
Бэриэттээн биир бүтүн үйэни
Билбитин сэһэргиим, истэ түс.

Уот сэрии буолуобун иннинэ
Улахан да грипп турбуттаах,
Кытыастар кыһыл уот кутаата
Кыдыйар ханыта буолбуттаах.

Оо, өрдүк сааһырбыг дьон өтгө
Оһолго түбэспит кэриэтэ
Соробун хонноро, ардыгар өрөтө
Суох гынар, мэлдьэхэ мэһиэстэ.

Бүтгээхпит баара ол саџана
Биэс көстөөх бэйэтин күөлүгэр,
Күн ахсын кыһалџа салџана
Көмүллэр уруу дьон өлүгэ.

Күнүгүйн кэхтибит көрүн нээх
Көмүлүөк оһоһун күөдьүтэн,
Кордөстө кэлиг диэн илдьиттээх
Күн аймах дьонугар биллэрэн.

Бүтээхпит ыңгырбыт соһуччу,
Бары баар истибит бар дьоно
Тардыллар ситимнии субуччу,
Тэлэйэ сүүрбүтэ ол онно.

Ол илдьит сураһы истэннэр
Көмөбө үс киһи тиэтэйэр,
Бэрт дэиһнэ үөрүүнү билбиттэр
Биэс уоннаах эрэттэр тийибиттэр.

Ааһааччыам, эрдэлээн билигин
Ааттарын эһиэппин кимнээһин,
Кэм кэлиэ - кэһники этиэһим,
Күүтэ түс, сиһилии кэһсиэһим.

Барыга буолуобун билбиттии,
Бүтээхпит көрсүбүт мичээрдии,
Кэтэһэн күөстээбит соһотох
Күндүлүүр балыга соһботох.

Барбатах буоллар да итии чэй,
Барыга бу кэмгэ үчүгэй,
Олорон оргууйдук сэлэһии
Ол эрэн бүтэйдии кэтэһии.

Ону эрэ күһүнүттүү оһонньор
Оронно сытынан кэбистэ,
"Бараары сытабын, оһолоор,
Истин дуу..." - саһарда илистэ.

"Түүлэй түүн ортото түһээтим
Төрөөбүт сирбиттэн төһнөрбүн,
Тойонноон быһааран билбээтим
Туох сайдыы инники буолуобун.

Арай дуу... алдвархай буоларын
Санаам суох букатын кистииргэ,
Кырдыга, бу этэр тылларым
Кырыыска холонуо истэргэ.

Бу кэлбит соһумар ыарыыттан
Бар дьонгут ангаара хаалыаба,
Аан дойду уотунан кытыастан,
Ардахтыын хаанынан устуоба.

Түөрт сылга тэргэннэр тыастара
Тыа баһар - бэл манна иһиллиэ,
Сэймэктиир сэриилээх сыллара
Сир дьонун өлүүгэ тириэрдэ.

Харгыйан көмөтө суох өлбүт
Хара тыа маһыны хойдуоба,
Ханна эрэ хайаба төрөөбүт
Хамсалаах офонньор быыһыаба.

Түүлүн - түүл, түгнэри эргийдэ
Түбүктээх түгэнгэ түһэрдэ,
Холбуттан харбаата, билбитим,
Хотой кыыл ытырда тордуобун.

Хомпоруун ол хотой хорсуна
Хоһоонноох, кэпсээннээх соһутта, -
"Кэриэскин кэрийиэх устуна -
Күн сирин көрөн хаал астына!"

Бу олорор күөлбүттэн арааран,
Балыкка тиэрпэккэ көтүттэ,
Төрөөбүт мин түөлбэм барахсан
Тэллэхтии анныбар тэлгэннэ.

Чаахчаттан чабыл уот утары
Чахчыта көппүтүм баар этэ,
Намыы күөл билиитэ ураты -
Наһаа да дьиэлэрэ элбэбэ.

Маанылаах Майыарг" тийбиппит -
Манна баар барыга мэлийбит,
Баара биир балабан дьиэлээбэ -
Балаакка сэмнэбэр тэнгнээбэ.

Сыганнаах систэрин кэрийэ
Субу баар буолбута Үрүнгэй,
Сыһыга ынахтар мэччийэ
Сылдьаллар, көрүөххэ үчүгэй?

Омуннаах буолбатах охсуу дьиэ
Олордуу дьааһыктар курдуктар,
Эриэннээх ыйаммыт биир бэлиэ,
Эргийэр, сиккиэр тыал хамсагар.

Кулгаабы хайытар сөнг тыастаах
Көтөр аал күпсүйэ эргийдэ,
Ырайга да тиэрдиэх ытыктаах -
Ытыйан ыыс туман түһэрдэ.

Били эриэн бэлиэбит таһыгар
Бирилээн кэллэ да олордо,
Балысхан күүс-күдэх баһыйар
Баарыттан хотойум хорҕойдо.

Оттон мин оҕолуу дьиктиргээн
Олордум көрбүппүн бэркиһээн,
Оннообор оҕонньор элээрэн
Ол онно тийдилэр үөрдүһэн.

Түстүлэр толугу эр бэртэрэ
Туох эрэ Чээчэни таһаллар,
Хотойум тугу эрэ этэрэ...

Хамылаат халлаанга таҕаарар.

Кэрийэ көтөбүт сис тыаны,
Көрөөтүн билэбин - Кэбэргэнэ,
Кэпсиirim кыаллыбат мин аны
Киэнг сайдыы - чахчыта бу киинэ.

Сирили кетэммүт тийдибит
Силээннээх, Индигир, Буор Үрэх
Үс сүннээ холбоһор эбэбит -
Үйэттэн тардыһар өй-сүрэх.

Уп уһун урабас тимирдэр
Умсаннар таастары хостуулар,
Ураһа курдуктук кыстааннар
Улахан хааларга куталлар.

Көй үгүс борохуот хаһыта
Кэмэ суох кэлиитэ-барыта,
Ообуйдуу оччугуй оночо
Ойуулаан сүүрэрэ биир оччо!

Тиһиктээх тэлиэгэ тигинэс,
Тардар да - ыардары билиммэт,
Төгүрүк көлүөһэ элэннэс,
Түргэнэ туохха да тэнгэммэт.

Бу дыкти көстүүттэн бэл хотой
Барытын умунна быһыылаах,
Көгүөбэр санаата суох отой,
Көрүүтэ-истиитэ дьэ суостаах!

Бииртэн биир саа тыаһа дуорайда
Бэл диэтэр хотойум соһуйда,
Биэрэккэ ойуолуу сүүрэлиир
Сүһүөхтүүн илгистэ титириир.

"Кэл олоҕ", - эмискэ үлүгэр
Кыйыттан санарда хотойум,
Үөрэммит буоламмын үрдүгэр
Үөрүүнэн ойоммун олордум.

Силээннээх үрэбин өксөтө
Сирилээн табыста, намтайда,
Сис тыата сиидэли икки өттө
Соломмут суол бөбө тарбаата.

Уйгулаах күөх отгоох Улуннаах
Ураты баар этэ буолуохтаах,
Тулата барыта килэгир
Туох баара көстүбэт, мэлигир.

Төһнүүбэр көрбүтүм Үрүнэй
Торҕо күөх субуллар түптэтин,
Үрүччэ уутунуу үүт, сүөгэй
Үөскүлэн быйаннаах бэйэтин.

Хайдаҕый? - хата дьэ Хангалас
Хайдах киэн кутуу суоллааҕый,
Ханнык да күһнэргэ кыһын, саас
Хааттарбат ханныктаах дьылҕаный?!
Муоралы дуоһуя отгоммут
Мунгурдаах маннааҕы Намы күөл,
Таас кутуу суолунан ойуппут
Тимир ат - хойуута дьинг көмүөл.

Тимир суон тирэхтээх муостаҕа
Хотойум олордон кэбистэ,
Кырдык да, бу мантан чаччыта
Кэбэргэнэ көстөрө бэрт этэ.
Маҕыйа тардыллар айалы
Маамыкта быалара ыйаммыт,
Ырыата - тойуга сахалы
Ыраахха энсиллэн тарҕаммыт.

Дьиктитин сирдэрэ бүппүт дуу?
Дьиэ үрдүгэр - дьиэ баара
Олох да кыһыммыт кэлбэт дуу?
Оһохпут көстүбэт унаара.

Куруутун кыайыыга сирдээбит
Кыһыл уот былаахпыт мэлийбит,
Эрэйгэ, дьолго дуу анаммыт
Эриэннээх былаахпыт ыйаммыт.

Кыайыга сирдээбит, кыргыспыт
Кырыыска үйэ саас туруоҕа,
Таннарбыт, талаабыт кыыл барбыт
Танара кэриэтэ буолуоҕа.

Билэбин, бу үйэ бараныа -
Биир байыа, сүүс быстыа", -
Бүтээхпит тылларын мүлдьүтэ
Бүтэник тылларын эппитэ.

Өй киирэн эппитэ оргууйдук
"Өйөөн дуу... тутун дуу... холкутук,
Сир дьолун сиһилии билэргэ
Сүүс сааһы бэлэхтиэм биирдии.

Эдэрдии эрчимнээх дьонноргут
Эппиппин эһиги көрүөххүт.
Кэпсээним сэхэнгэ-номоххо
Кэлиэхтээх күннэрэ олоххо".

Бүтээхпит бэрт ыардык тыыммыта,
Бүтэйдии илииттэн ылбыта
Бүтэник чиркэччи тэбиитэ,
Бу орто дойдуттан тэйиитэ.

* * *

Абааччыам, аһаран кээспиппин
Ахтыабым аҕыйах тылынан,
Бар-дьонтон истэммин билбиппин -
Барыта туох буолта баарынан.

Бүтээхпит бүтэник күнүгэр
Биэбэйдии оҕолуу кэлбиттэр,
Оччоҕо биэс уоннаах эрэттэр
Олох ыар суолларын тэлбиттэр.

"Сүүс сааһы бэлэхтиэм", - диэбитэ
Сүргэни көтөбөр этиитэ,
Айылба айыыта диэн сүрдээх -
Алгыстаах тыллара тийбиттээх.

Биирдиитин аахтара билэбин
Биир Ийэ дойдулаах буоламмын,
Бастатыым Ньюкулай Суркуобу -
Бэрт бэргэн, көрүдүөс буолууһу.

Ол курдук соһуччу, эмискэ
Оҕолуу мичээрэ этэрэ,
Кэнники көрүдүөс кэпсэлгэ
Сэһэргээн дьон-сэргэ күлэрэ.

"Тоҕойуом, күтүөтүм кэлбэтэ
Тардылык тоҕо эрэ табыста"

"Акаарыа, аҕыс сыл ааста дии..." -

Истибит илимниир сиригэр
Икки кыыс итири буолбутун
"Кэргэнэ көрдөххө көтөх ээ...
Сөбөбүн - дэлэйэ куппутун"

Бэриммэт биир кыыча табатын
"Биэрийэ эбиккин - бу абатын!" -
Күллэрэр соһуччу оҕонньор
Көр тылы холбооттуу хоторор.

Сүүһүгэр тийдэр да Силипкэ
Сүүрүктүүн хатыһан илимниир,
Сылыктаан билбэккэ эттэххэ
Сыыспакка сыл күнүн билгэлиир.

Иккиспит Охоноон оҕонньор
Иирсээни, мөккүөрү билиммэт,
Тугу этиэн - барытын толорор,
Туох да диэ - кыһырта биллибэт.

Хотуна Хобороос эмээхсин
Хор биирдэ кыыһырбыт сурахтаах,
Хамыйах хайдыаҕар диэритин
Хайыта сырбатан турардаах.

"Хаһан да хамыйах наадатын
Хайаан да сотору билиэбин,
Хас биирдии оҕустун аайытын
Хаттааммын онгорбот инибин!"

Хардарбыт хатыылаах тылларын
Хаадылаан эбэннэр кэпсииллэр,
Ол ахсын оҕонньор симиттэн
Онгостон күөмэйин этигэр.

Сүүс сааһын томточчу толорон
Сү-дүгээр сылдыбат идэлээх,
Курун тыа быыһыгар сохсолоон
Кураанах төннүбэт үгэстээх

Кэпсииллэр, нэһилиэк киинигэр
Киллэрэн эмтээри гыммыттар,
Эрэйдээх, сор быатын иннигэр
Этириэс akkaастаан "ньим" барар.

Хайдахтаах ыар этэй арахсыы -
Ханна да барбатах киһиэхэ
Хара тыа ханыыта буолардыы
Харайтар Уот айах Биилээххэ

Үһүспүт - ол ытык кырдыаҕас
Хаһаахтыы хааннардаах араҕас
Сээркээн сэһэнньит Дьөгүөссө
Сэһэргээт этиэбин - дьэ, өссө!

Тиэргэнтэн тэйиччи сонуннаах,
Толкуйа, этиитэ оруннаах.
Бэйэтэ биир бүччүм санаатын
Быһааран этэрэ астыгын!

Иһиллэр куруутун кулгаахха
Индибир эбэли диригин
Маргыардаах биир бүдүө мунньахха
Бар-дьонун иннигэр эпитин.

Оччоҕо алта уон сыллаахха
Ойуулаах "Отон уу" кэлбитэ,
Оболуу кыра да кыахтаахха
Оччугуй бөһүөлэк кэнгиирэ.

Сытыы уот хараҕа хатанна
Саталаах этиитэ тарбанна,
Мустубут дьоннорго ол тыллар
Муус толбон буоланнар тохтоллор.

"Олобу оболуу көрөнгүт үөрэбиэт!!
Охсуутун кэнники билиэххит,
Уон абыс кыраадыс - мынабыат?
Устунан уохтанан бараарай.

Итирик, иирээки ини-бии
Иннин да биэрбэтэ көнгүлэ,
Киниэхэ барыта тимирдии
Күүскүтүн - уоххутун өһүлэ.

Аахсыбат буолуоххут ордугу -
Алдьархай ааҕныаҕа булгуччу,
Кыра кыым күөртэнэн соһуччу
Кытыастар уот баһаар обургу!

Ол тэнэ олоххо охсуута
Оо, ордук уохтаныа, кэм дьайыа
Бу олорор олоххут уйгута
Барыта мэлийиэ, дьадайыа

Эдэрдэр эһиги эрдэттэн
Эрдээхтик олобу онгостун,
Улуннаах, Үрүнгэй эбэттэн
Уйгуну - быяаҕы уһансын"

Сүүс саастаах Дөгүүссэ офонньор
Сүрэххэ тийэрдии эппитэ,
Ылы - чыл чуумпура олорор
Ыччакка алгыстыы тийэбитэ.

Үс ытык кырдыаҕас дьоннорбут
Үгүс да үөрүүнү билтэрэ,
"Дохсуннук сайдыбыт олохпут
Дьоллорун биллибит", - дииллэрэ.

* * *

Бүтээхпит бүтэник бу түүлүн
Бар дьонум кэпсиирин истэрим,
Бэриэттээн үйэбит бүтүүтүн
Билбитин бэркиһээн кэбистим

Ол иһин эһиэхэ анааммын
Ол ааспыт күннэри хохуйдум,
Утуйар уубун да умнаммын
Уран тыл уугугар умустум.

Ааҕаччыам, мүөтүн дуу, мөкүтүн
Арааран эн бэйэнг билиэбинг,
Кырдыга сылайдым - чэ, бүтүм,
Кыбыстыы, кэмсинии кэлбэтин.

**Ыам ыйа 4 - 9 күннэрэ 2000 сыл.
Үрүн Хайа - Сутуруоха.**

Иһинээбитэ:

1. Кириитэ.....	3
2. Улуу булт.....	5
3. Чохороон сүгэтэ быһаабыттаах.....	9
4. Маннайгы булт.....	11
5. Куобах харабыллаах.....	14
6. Оҕолоох эһэ.....	16
7. Тайах - аар тайҕа сүдү булда	20
8. Күһүңгү мунҕаҕа	25
9. Хаастар хаадылара	30
10. Булугас өй.....	33
11. Хабдыларга илимнээһин.....	36
12. Бүттээх	41